

HÖGSKOLAN
DALARNA

Att identifiera och utreda kognitiva funktions- nedsättningar hos elever på språkintröduktion

---

EXAMENSARBETE – ÄMNESLÄRARPROGRAMMET INRIKTNING GYMNASIESKOLAN
AVANCERAD NIVÅ

Författare: Linda Söderberg
Handledare: Jenny Rosén
Examinator: Åsa Wedin
Ämne/huvudområde: Svenska som andraspråk
Kurskod: ASS258
Poäng: 30hp
Examinationsdatum: 20240112

HÖGSKOLAN
DALARNA

Abstract:

Uppsatsens syfte är att ur ett sociokulturellt perspektiv undersöka nio sva-lärares, speciallärares och specialpedagogers erfarenheter av att identifiera och utreda språkintröskselever med kognitiva funktionsnedsättningar, samt vilka anpassningar och stöd som erbjuds på språkintrösk. Undersökningen genomfördes med semistrukturerade intervjuer med under hösten 2023. Resultatet visar att många faktorer spelar in. Såväl hur skolan arbetar mellan elevhälsoteam och övrig skolpersonal som samarbetet med den överlämnande skolan gällande att vidarebefordra all kartläggning gällande eleven påverkar identifiering och utredning. Stoffträngsel på utbildningarna skapar brist mellan sva-lärare och speciallärare/specialpedagoger, professionerna har liten förståelse för varandras kunskapsområde. Eleven gagnas av att skolan har nära och god kontakt med vårdnadshavare eftersom en relation präglad av misstanke och motstånd kan göra att eleven inte får tillgång till det stöd och utredning den har rätt till då en vårdnadshavare till omyndig elev kan säga nej. Eleven drar även fördelar av att få tillgång till modersmålsundervisning samt studiehandledning på modersmålet. Dels kan detta ge indikationer om eleven har samma svårigheter på modersmålet eller om problematiken är andraspråksrelaterad, dels kan ett stärkt modersmål göra det lättare för eleven att även lära sig det andra språket. Uppsatsen bidrar till förståelse för dessa elevers utbildningsutmaningar.

Nyckelord: svenska som andraspråk, kognitiva funktionshinder, skolans kompensatoriska uppdrag, andraspråksinläring

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Bakgrund	3
1.2.1 Språkintröduktion	4
1.2.2 Andraspråksinläring	4
1.2.3 Skolans kompensatoriska uppdrag	5
1.2.4 Kognitiva funktionsnedsättningar	6
1.2.5 Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF)	6
1.2.6 Dyslexi	7
1.2.7 Intellektuell funktionsnedsättning	7
1.2.8 Flyktingar och psykisk ohälsa	8
2. Tidigare forskning	8
3. Teoretiskt perspektiv	10
3.1 Sociokulturellt perspektiv	10
3.2 Vygotskys zon av proximalt lärande och stöttning	11
3.3 Cummins fyrfältsmodell	11
3.4 Teoretiskt perspektiv och uppsatsen	11
4. Metod och material	12
4.1 Val av metod	12
4.2 Validitet och reliabilitet	12
4.3 Urval och avgränsningar	13
4.4 Genomförande	14
4.5 Databearbetning och analysmetod	14
4.6 Forskningsetiska överväganden	16
5. Resultat	16
5.1 Samarbete mellan sva-lärare och elevhälsoteamet	17
5.2 Identifiera och särskilja kognitiva funktionsnedsättningar från andraspråksutveckling	18
5.3 Utmaningar kopplat till stöd och anpassningar	20
5.3.1 Vårdnadshavarna	20
5.3.2 Bristfälliga överlämningar och kartläggningar	22
5.3.3 Modersmåls lärare, studiehandledare och tolkarna	23
5.3.4 Övriga utmaningar	24
5.4 Erbjudna stödfunktioner och anpassningar	26
5.5 Kritik mot språkintröduktions förberedande uppdrag	27
6. Diskussion	27

6.1 Resultatdiskussion	27
6.1.1. Samarbete mellan sva-lärare och elevhälsoteamet	28
6.1.2. Identifiera och särskilja kognitiva funktionsnedsättningar från andraspråksutveckling.....	28
6.1.3. Utmaningar kopplat till stöd och anpassningar	30
6.1.4. Stödfunktioner och anpassningar som erbjuds	32
6.1.5. Kritik mot språkintröduktions förberedande uppdrag.....	33
6.2 Metoddiskussion	33
6.3 Slutsatser.....	34
6.4 Vidare forskning	35
Referenser.....	36
Bilagor	1
1. Forskningsfrågeformulär för intervjuer	1
2. Informationsbrev för intervjuer.....	2

1. Inledning

I denna uppsats undersöks svenska som andraspråkslärares (sva), speciallärares och specialpedagogers erfarenheter av utredningar gällande elevers eventuella kognitiva funktionsnedsättningar inom Introduktionsprogrammet inriktning språkinträdning.

Skolverkets läroplan för gymnasieskolan (Skolverket, 2011) slår fast att all undervisning ska anpassas utifrån varje elevs förutsättningar och behov, samt att skolan har ett särskilt åtagande för elever med funktionsnedsättningar. En kognitiv svårighet exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, dyslexi, trauma eller begåvningsnedsättning kan göra andraspråksinläringen extra problematisk eftersom eleven är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Stödet ska ges oavsett om eleven har diagnos eller inte. Skolverkets rapport *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023* konstaterar att fastän differensen mellan olika elevgruppers kunskaper ökar så tycks inte kommunernas kompensatoriska resursfördelning öka generellt (Skolverket 2023). Utöver det tycks det som att bland de kommuner som ändå kompenserar för elevgruppernas skillnader, skiljer sig både de ekonomiska resursernas storlek och hur man använder dessa. Detta är oroande utifrån skolans strävan efter att vara likvärdig (Skolverket, 2023). Samtidigt skrivs i läroplanen för gymnasieskolan att ”en likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika” (Skolverket, 2011). Dock kan det innebära en risk för brister i skolans kompensatoriska uppdrag om anpassningar, stöd och utjämnande resursfördelning varierar kraftigt. Det i sin tur riskerar situationer med både under- såväl som överidentifiering av elevers eventuella behov, det vill säga att vissa elever riskerar att inte få den hjälp de behöver samtidigt som andra kan bedömas ha exempelvis dyslexi men att problematiken i själva verket är andraspråksrelaterad. Detta blir därigenom ytterst en demokratisk fråga, elever får hjälp utifrån var de bor och vilken skola de går på i stället för att skolan är likvärdig för alla.

I Skolverkets (2023) rapport utses tre nyckelfrågor i arbetet med att förbättra kvalitén i skolans utbildningar och vidare syftet att stärka elevernas kunskapsutveckling; minska rektorsomsättningarna, bryta den pedagogiska segregationen samt säkerställa tidigt stöd för de elever som är i behov av det. De två sista punkterna är av intresse för denna undersökning, En av skolans största utmaningar är enligt en majoritet av kommunala huvudmän elevers ökade behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Samtidigt tycks det som att skolorna inte är tillräckligt effektiva i att identifiera elever med stödbehov tidigt, denna slutsats dras eftersom man ser en skillnad i antalet elever med stöd mellan årskurserna (Skolverket, 2023). Dessutom bedömer Skolverket (2023) att överlämningar från mellanstadiet till högstadiet är bristfälliga eftersom man ser en stor nedgång av anpassningar i åk 7. Detta är förmodligen överförbart även på övergången mellan grundskola och gymnasieskola.

Sammansättningen av den svenska skolans elevgrupper har förändrats under de senaste decennierna. Särskilt märkbart blev det efter den stora invandringsvågen under 2015-2017 som har inneburit att fler och fler elever har utländsk bakgrund och annat modersmål än svenska. Villegas och Lucas (2002) konstaterar att det inte är tillräckligt att addera en eller ett par multikulturella utbildningskurser till lärarutbildningarna för att förbereda studenter för de elevgrupper de kommer att möta i skolan. Liknande resonemang kan även appliceras på förberedande kurser i specialpedagogik, samt speciallärares och specialpedagogers enstaka kurser i kulturell mångfald och andraspråksinläring. Lärarutbildningarna innehåller enbart ett kort avsnitt, 7.5

högskolepoäng, kring olika kognitiva funktionsnedsättningar, vilket i själva verket är ett stort och komplext område som kan påverka språkintrouktionselevernas andraspråksinläring. Specialpedagog- och speciallärarutbildningarna har å sin sida endast en kortare överblick i ämnet svenska som andraspråk och flerspråkighet, etnicitet 7.5 högskolepoäng som vid heltidsstudier innebär 5 veckor, vars kunskaper skiljer sig både från annan språkinläring såväl som svenskämnet.

Såväl Skolverkets rapport (2023) som den senaste PISA-rapporten (Skolverket, 2023e) visar att svenska elevers kunskaper generellt ligger på en hög nivå i jämförelse med andra länder, men däremot ökar skillnaderna mellan de starkaste och de svagaste elevgrupperna. Skillnaderna är bland de största i de EU- och OECD-länder som deltar i mätningen. Vidare uppmärksammar rapporterna faktumet att samtidigt som andelen högpresterande elever ökar, blir även antalet elever i gruppen med lägst kunskapsnivå fler. Det som Skolverkets rapport (2023) visar är att socioekonomisk bakgrund spelar stor roll för elevernas kunskapsresultat, och tydligast är kopplingen hos de som talar annat språk hemma än svenska. Skolorna och dess elevsammansättning spelar också stor roll för enskilda elevers kunskapsutveckling, en skola med majoritet av elevgrupper med låga resurser från hemmet avseende till exempel inkomst och skolbakgrund visar större skillnader än skolor vars elevgrupper har höga hemresurser. Dessutom är effekten att skolorna med elevgrupper med höga hemresurser även gav bättre kunskapsresultat för enskild elev även om eleven kom från socioekonomiskt utsatt bakgrund (Skolverket, 2023). Rapporten visar även andra påverkansfaktorer, och då främst elevens personliga bakgrund. Elever vars föräldrar är högutbildade är i högre grad behöriga till gymnasiet än de vars föräldrar har låg eller ingen utbildning (Skolverket, 2023). Utöver det syns skillnad i om eleven är född utomlands och när eleven kom till Sverige, de som anlände innan skolstart eller i grundskolans tidiga år har högre andel behöriga till gymnasieskolan än de elever som kommit under grundskolans senare år. Skolverket ser även i sin rapport att elever med NPF-diagnoser är överrepresenterade bland elever som inte når betyget E eller högre i skolämnen (Skolverket, 2023). Att inte lyckas i skolan är en framtida riskfaktor för kriminalitet, svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden och missbruk, och omvänt är en lyckad skolgång en starkt skyddande faktor. Det är därför av största vikt, av många anledningar, att skolan möjliggör för så många elever som möjligt att bli behörig till nationella programmen och senare få en komplett utbildning. I nuläget är det endast 16% av eleverna som gått språkintrouktion som läser vidare på ett nationellt program (Skolverket, 2023c).

Språkintrouktionseleverna är ofta berättigade till modersmålsundervisning är ett separat skolämne för elever vars modersmål är annat än svenska. Utöver det kan studiehandledning på modersmålet erbjudas till elever vars svensk-kunskaper är bristfälliga, och handledningens generella syfte är att ge eleven en förförståelse av skolämnena på elevens starkaste språk. Studiehandledaren kan liksom modersmålsläraren hjälpa till att kartlägga elevens tidigare erfarenheter och kunskaper. Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, förespråkar ett samarbete med modersmålsundervisning och studiehandledning för nyanlända elever i syfte att utreda och ge eleven rätt stöd. Modersmålslärare och studiehandledare kan ge viktig information gällande om elever med misstänkta kognitiva funktionsnedsättningar uppvisar samma svårigheter på förstaspråket (SPSM, 2023). Dock indikerar olika studier att detta alltför ofta inte fungerar som avsett. Skolinspektionens granskningar har ett flertal gånger riktat kritik mot brister i hanteringen av studiehandledning i skolan (Skolinspektionen, 2017), först och främst att skolor inte lyckas möta elevernas behov av studiehandledning. Detta kan

bero på rekryteringssvårigheter hos kommunerna, det är svårt att hitta studiehandledare med rätt kompetens i både språk, ämnen och skolans styrdokument. Skolinspektionen visar vidare att det är stor variation mellan och inom skolors val av att använda studiehandledning på förstaspråket (Skolinspektionen, 2017). I vissa fall involveras studiehandledaren i planeringen av lektioner eller områden för att kunna säkerställa att handledaren kan förbereda elevhandledningen i samklang med ämneslärarens undervisning. I andra fall är studiehandledaren enbart med som någon form av översättningsresurs. Denna variation emellan och inom skolor ger brister i skolans övergripande kompensatoriska uppdrag eftersom det skapar ojämlika förutsättningar för elever beroende på vilken skola de går i eller vilken kommun de bor i.

Uppsatsen ämnar undersöka en identifierad kunskapslucka inom området språkintröduktionselever och eventuella kognitiva funktionsnedsättningar, en kombination som skulle kunna vara en bidragande orsak till att vissa språkintröduktionselever har svårare än andra att lyckas i skolan. Dessa elever kan beskrivas som en särskilt utsatt grupp i skolsammanhang och därför är det av vikt att identifiera och belysa eventuella hinder för deras lärande. Uppsatsen vill bidra med kunskap och insikter om den eventuella problematik som kan följa när elever har bakomliggande svårigheter.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning är att undersöka sva-lärares, speciallärares och specialpedagogers erfarenheter av att identifiera och utreda kognitiva funktionsnedsättningar hos elever på språkintröduktion. Undersökningen syftar även till att belysa sva-lärares, speciallärares och specialpedagogers syn på möjligheter och utmaningar som uppstår i deras arbete utifrån deras olika professioner. Vidare undersöks utifrån pedagogernas perspektiv, vilket stöd elever med kognitiva funktionsnedsättningar kan erbjudas på språkintröduktion. Följande frågeställningar ligger till grund för arbetet:

1. Vilka möjligheter och utmaningar beskriver sva-lärare, speciallärare och specialpedagoger vad gäller outredda kognitiva funktionsnedsättningar hos elever på språkintröduktion?
2. Vilka stödfunktioner och anpassningar erbjuds till elever på språkintröduktion?

1.2 Bakgrund

Uppsatsens bakgrund ger en översikt över de olika aspekterna av studien och skapar en grund för att förstå resultaten. Inledningsvis beskrivs skolformen språkintröduktion, därefter följer genomgångar av andraspråksinläring samt vad som avses gällande skolans kompensatoriska uppdrag. Detta uppdrag innebär kortfattat att skolan ska kompensera för elevers eventuella svårigheter. Avslutningsvis beskrivs vad som avses med kognitiva funktionsnedsättningar och några av de vanligaste diagnoserna neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, dyslexi, intellektuell funktionsnedsättning och sist i kapitlet redogörs för flyktingar och psykisk ohälsa.

1.2.1 Språkintröduktion

Gymnasieskolan är uppbyggd i två olika varianter, de nationella programmen samt introduktionsprogrammen där den senare syftar till att ge obehöriga elever behörighet till ett nationellt program alternativt möjligheten till arbete. Introduktionsprogrammet delas upp i fyra olika inriktningar; programinriktat val, yrkesintroduktion, individuellt val samt språkintröduktion (Skolverket, 2023a). Språkintröduktion riktar sig till nyanlända ungdomar med kort tid i Sverige och fokuserar på elevens inläring av svenska för att därefter möjliggöra antingen en plats på nationellt program eller annan utbildning. I samband med att en elev skrivs in i det svenska skolsystemet ska ansvarig skola göra en kartläggning av elevens fullständiga bakgrund som har betydelse för elevens möjligheter att lyckas väl i svenska skolan. Kartläggningsmaterial tillhandahålls av Skolverket (2023b) och finns i tre steg varav steg 1-2 är obligatoriska. Materialet kartlägger elevens sociala, kulturella och skolmässiga bakgrund med syfte att fånga upp elevens nivå gällande språk- och ämneskunskaper samt eventuella yrkeserfarenheter. Alla elever ska läsa samtliga skolämnen, vilket gör att kartläggningen har stor betydelse gällande att placera eleven på rätt nivå. Rektor avgör vem som har ansvaret för att genomföra kartläggningen.

Läsåret 2022/2023 fanns 364 000 inskrivna elever i svenska gymnasieskolor, 37 300 av dessa elever studerade på något av de olika introduktionsprogrammen och av dessa läste 8614 elever språkintröduktion (Skolverket, 2023c). Våren 2022 slutförde 69% av eleverna som påbörjat ett nationellt program 2019 med en examen (Skolverket, 2023c). Detta kan jämföras med de 7561 elever som 2017 påbörjade språkintröduktion, av dessa var det 16% som senare slutförde ett nationellt program med examen där 19% av kvinnor och 15% av män (Skolverket, 2023c).

1.2.2 Andraspråksinläring

Att arbeta språkutvecklande med andraspråkslever innefattar flera olika delar, men framför allt att undervisningen måste fokusera på andraspråkslevers särskilda behov av att både lära sig ett språk men samtidigt lära sig ämneskunskap på det nya språket (Gibbons, 2006). Även Cummins (2017) belyser vikten av att arbeta stöttande och att undervisningen måste vara utformad på ett språkutvecklande sätt samtidigt som den är kognitivt stimulerande eftersom elevens andraspråk tar många år att utveckla. Det går oftast relativt snabbt att lära sig tala språket om man utsätts för det i tillräcklig mängd, det är däremot en stor skillnad mellan detta ytflyt och förmågan att ta till sig och kommunicera ut en mer kognitivt avancerad språkmängd. Cummins (2017) betecknar dessa två olika språkkompetenser som BICS (grundläggande mellanmänsklig kommunikativ förmåga) och CALP (kognitiv kunskapsrelaterad språkkompetens). Dessutom markerar Cummins vikten av att använda sig av elevernas flerspråkighet och i synnerhet stärka elevens förstaspråk vilket är en framgångsfaktor i andraspråks- och annan kunskapsinläring (2017).

Att lära sig ett eller flera språk utöver sitt modersmål är en komplicerad procedur där resultatet beror på många olika faktorer. En faktor är ålder, forskning visar att det finns en mer gynnsam period när personen är ung vid början av språkinläringen vilket sedan påverkar personens möjligheter att nå infödd slutbehärskning av det nya språket (Abrahamsson & Hyltenstam, 2013). Andra faktorer som också spelar roll är

motivation, språkbegåvning, tidigare utbildning, undervisningsmiljön, att inte vara hårt knuten till sin ursprungliga kultur samt andra gynnsamma sociala och psykologiska förhållanden. Läsinlärning på ett andraspråk, den så kallade litteracitetsutvecklingen, beror stort på förmågan att förstå språkets ortografi, förhållandet mellan tal och skrift. Personens förståelse av och kunskapsnivå på sitt förstaspråk spelar roll, om personen har god kunskap i hur det första språket fungerar underlättar det inläringen av andraspråket (Franker, 2013; Thomas & Collier, 1997). Detta eftersom personen dels på en metanivå kan jämföra språkens uppbyggnad, dels lär sig själva ortografiförhållandet på ett djupare plan på förstaspråket jämfört med andraspråket. Dessutom visar forskning att ju mer utvecklat tänkandet är på förstaspråket desto snabbare gör personen framsteg även i andraspråket (Cummins, 2017).

1.2.3 Skolans kompensatoriska uppdrag

Elever med annat modersmål än svenska har som grupp i genomsnitt sämre skolresultat vilket tros bero på bland annat socioekonomiska, kulturella och psykosociala faktorer men gruppen är ytterst heterogen och många klarar av skolan väl (Hedman, 2010). Elevers olika behov ska styra hur resurser används inom skolan, elever med sämre möjligheter ska ges kompensation för detta genom anpassningar, omfördelade resurser och extra hjälp (Skolverket, 2023d). Det här kan definieras som *skolans kompensatoriska uppdrag*, där syftet är att uppväga faktorer som påverkar elevernas förmågor att tillgodogöra sig utbildningen (Skolverket, 2023d). För att uppväga skillnader enligt det kompensatoriska uppdraget vid exempelvis funktionsnedsättningar ska skolan ge stöd till elever för att uppväga nedsättningens konsekvenser (Skolverket, 2023d). Stödet ska ges oavsett om eleven har en diagnos eller inte, samt även om eleven klart uppfyller de kriterier som efterfrågas i skolämnen (Skolverket, 2023d). Därutöver finns möjligheten att få extra anpassningar och särskilt stöd, rätten till dessa insatser gäller enbart elever som riskerar att missa betygskriterierna (Skolverket, 2023d).

Skolverket (2023d) redogör vidare för hur anpassningar och utredningar ska genomföras. Elevens erhållna extra anpassningar ska dokumenteras i elevens individuella utvecklingsplan, och de extra anpassningarna ska vara av sådan karaktär att ordinarie lärare eller annan skolpersonal kan genomföra dessa inom normal lektionsmiljö. Nästa steg är särskilt stöd, mer ingripande insatser som inte ordinarie lärare eller skolpersonal kan utföra inom den vanliga undervisningen. Behovet av det särskilda stödet utreds när det befaras att eleven inte kommer nå betygskriterierna samt att extra anpassningar inte bedöms räcka. Utredning om en elevs behov av särskilt stöd bör bestå av en pedagogisk bedömning samt en kartläggning. Den pedagogiska bedömningen bör avse om elevens svårigheter enbart eller delvis är i skolkontext, om det finns bakomliggande orsaker till svårigheterna, vilka insatser skolan har eller planerar att sätta in samt vilket resultat som dessa insatser beräknas ge. Särskilt stöd ska dokumenteras som en del av ett åtgärdsprogram, en skriftlig bekräftelse på att eleven har behov och rätt till stödet. Åtgärdsprogrammet ska följas upp kontinuerligt för att bedöma elevens nuvarande behov av stöd. Om detta inte är tillräckligt för att hjälpa eleven bör en utredning göras av elevens eventuella kognitiva funktionsnedsättning. Det finns olika sätt att göra en utredning, i vissa fall skickas remiss till Barn- och Ungdomspsykiatri, i andra görs det privat eller i någon kommunal form. Elevens vårdnadshavare bör hållas informerad om elevens läge, men måste inte samarbeta för att eleven ska kunna få anpassningar eller stöd. Det är alltid elevens behov som styr, vårdnadshavaren kan inte kräva specifika stödinsatser men ej heller vägra att eleven ska

få stödet i skolan. En utredning kring elevens medicinska, psykiska och sociala problematik däremot måste godkännas av vårdnadshavare (Skolverket, 2023d).

1.2.4 Kognitiva funktionsnedsättningar

Både Region Uppsala (2024) och Sjöberg (2023) definierar begreppet kognitiv funktionsnedsättning som hjärnans förmåga att ta emot, processa och bearbeta information inte är optimal. Det kan vara på grund av problem i någon av funktionerna, till exempel något av våra sinnen som inte fungerar optimalt eller överföringen från sinnet till hjärnan via nerver. Vidare beskriver region Uppsala och Sjöberg att det även kan vara en nedsättning i själva processandet som i sin tur består av både medvetna och omedvetna processer, eller så kan bristen finnas i minnesprocessen som i sin tur består av flera olika delar såsom arbetsminne, långtidsminne, perceptuellt och semantiskt minne (Strandberg, 2017). Efter alla dessa komplicerade funktioner kan sedan nedsättningen finnas i själva talcentra, hur personen förmedlar det som processats. En kognitiv funktionsnedsättning kan vara medfödd men kan även erhållas efter en hjärnskada orsakad av olycka eller sjukdom (region Uppsala 2024; Sjöberg, 2023). Den kan vara permanent eller övergående och exempel på diagnoser som innefattar kognitiva funktionsnedsättningar är olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som autism och ADHD, olika grader av intellektuella funktionsnedsättningar, trauman, stroke samt psykiatriska sjukdomstillstånd såsom depression och posttraumatiskt stresstillstånd (region Uppsala 2024; Sjöberg, 2023). En kognitiv nedsättning innebär att personen får svårigheter i att följa instruktioner, organisera sig och sina uppgifter, ha en känsla och förståelse för begreppet tid, minnas och därefter använda sig av minnena för att lära sig eller att skapa lösningar för oförutsedda händelser som uppstår (region Uppsala 2024; Sjöberg, 2023). Det vi människor gör dagligdags och som de flesta tar för givet är med andra ord en oerhört komplicerad serie av funktioner och processer där små nedsättningar kan få stora konsekvenser.

1.2.5 Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF)

Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, NPF, är ett samlingsnamn för flera neuropsykiatriska ofta ärftliga tillstånd såsom autism, ADHD, Tourettes syndrom och språkstörning (Riksförbundet Attention, 2018). Strax över 1% av alla elever beräknas falla under autismspektrat, vilket är en grupp av multifaktorellt bestämda diagnostyper där symtomen varierar kraftigt (Gillberg, 2010). Vanliga symtom är svårigheter med sociala samspel, svårigheter att läsa kroppsspråk, personen uppvisar ofta begränsade repetitiva mönster i beteende och intressen, är ofta oflexibel gällande rutiner och kan ofta ha känslighet för olika sinnesintryck såsom ljud, ljus, lukt och känsel (Riksförbundet Attention, 2018). Autism kan vara en av flera funktionsnedsättningar personen har, det är vanligt att man även har epilepsi, fin- och grovmotoriska svårigheter, ångest, depression eller ADHD (Riksförbundet Attention, 2018). Den sistnämnda är i sig ett samlingsnamn för ADD och ADHD, vilka delar alla symtom förutom att ADD inte innefattar hyperaktivitet (H) (Riksförbundet Attention, 2018). ADHD yttrar sig vanligen i uppmärksamhetsstörningar och impulsivitet, liksom autism är det individuella variationer i vad som är personens problematik (Riksförbundet Attention, 2018). Cirka fem procent av alla barn har ADHD, och som med andra diagnoser inom NPF brukar symtomen kvarstå i vuxen ålder men personen får med rätt stöttning verktyg till att klara sin vardag på ett bättre sätt (Riksförbundet Attention, 2018).

1.2.6 Dyslexi

Definitionen av dyslexi sammanfattas som en centralnervös språklig funktionsstörning som påverkar personens kapacitet att avkoda, minnes-lagra och uppfatta språket rätt (Frisk, 2010). Detta ger medföljande svårigheter med den fonologiska bearbetningen och tycks bero på begränsade minnesfunktioner samt hur tillgängliga dessa minnen är för personen (Hedman, 2010). Dyslexi är ett heterogent problem, personen kan uppvisa olika grader av svårighet samt kan även ha kombinationer av annan problematik som härstammar från samma eller närliggande områden i hjärnan som dyslexin. Dyslexi är ofta ärftligt och det är svårt att bedöma hur många som lever med dyslexi eftersom graderna av problematik varierar och inte alla söker hjälp, men det bedöms finnas hos fem till sju procent av befolkningen (Hedman, 2010; Frisk, 2010).

Dyslexi är ett större problem i kulturer där det ställs höga krav på läs- och skrivförmåga, graden av svårigheter är således även beroende av sin omgivning och kontext (Hedman, 2010). Forskning visar att tidiga insatser och god undervisning har stor relevans för elevens möjligheter att utveckla läs- och skrivförmågan trots dyslexin (Hedman, 2010). Graden av uppfattat dyslexiproblematik kan även bero på språkets ortografi, samspelsmönstret mellan språkets grafem och fonem, det vill säga om det låter som det stavas. Svenskans olika stavningar för liknande ljud gör att språket är medelsvårt, medan till exempel engelskans mycket komplicerade ortografi gör att det klassas som ett svårt språk. Feltolkade dyslexidiagnoser hos andraspråks elever kan bero på ortografi-fenomenet men läs- och skrivsvårigheter i skolmiljön kan även bero på att eleven levit i en fattig språkmiljö eller växt upp med ett annat språk och således inte fått tillräcklig läs- och skrivträning på svenska (Frisk, 2010).

Tidigare studier (se tex. Hedman, 2010) antyder att stor skillnad mellan hör- och läsförståelseresultat, där läs är betydligt lägre, kan vara tecken på dyslexi hos flerspråkiga. Även tester av avkodning där resultatet låg minst en standardavvikelse under den egna språkgruppens medelvärde medan muntlig språkbehärskning låg på inom medelnivån kunde vara en indikator på en dyslektisk problematik (Hedman, 2010). Detta är dock lätt förväxlat med en andraspråksutveckling vilket som regel brukar visa liknande resultat, det talade vardagsspråket behärskas tidigt medan andra språkliga funktioner tar längre tid att lära sig (Cummins, 2017).

1.2.7 Intellectuell funktionsnedsättning

Skolverket (2018) beskriver intelligent funktionsnedsättning (IF) och redogör för hur skolans arbetsgång ser ut när en elev inte når kunskapskraven. IF innefattar två kriterier, dels en nedsättning i intelligensförmåga som ska konstateras under uppväxten, dels en nedsättning i adaptiv förmåga och/eller beteende (Skolverket 2018). Om en lärare har en elev som bedöms inte kunna uppnå kunskapskraven trots extra anpassningar och särskilt stöd och som dessutom visar tecken på de två kriterierna ska läraren informera rektorn snarast (Skolverket, 2018). Enligt skollagen 3 kap. 8 § (Skolverket, 2018) ska eleven erbjudas särskilt stöd oberoende av diagnos vilket även kan innefatta elevhälsa. Rektor gör bedömningen om eleven ska genomgå utredning för att därefter, vid en diagnos, erbjudas plats i särskild skolform. När det kommer till elever med annan språklig bakgrund än svenska ska det ges extra uppmärksamhet till att man verkligen mäter elevens kognitiva förmågor i stället för eventuella språkförbistringar. Kulturella och sociala skillnader kan också påverka bedömningen, valet av test-material varierar i

olika kulturer och länder. Dessutom kan eventuell bedömning påverkas av elevens eventuella ofullständiga skolgång i hemlandet (Skolverket, 2018).

1.2.8 Flyktingar och psykisk ohälsa

De elever som anländer till Sverige och Introduktionsprogrammet har vitt skilda bakgrunder, men på grund av de senaste årens konflikter i världen är många av dessa elever flyktingar. De kan ha tvingats uppleva krigssituationer, fysiskt och psykiskt eller till och med sexuellt våld, tortyr, hunger eller andra psykologiskt påfrestande moment som skapar ångest, misströstan och ett förlorat framtidshopp. Den vanligaste psykiska diagnosen bland flyktingar är Posttraumatiskt stresstillstånd, PTSD, med symtom som flashbacks, sömn- och koncentrationssvårigheter och olika ångesttillstånd (Munz & Melcop, 2018). Studier visar att unga vuxna flyktingar har större sannolikhet att bli intagna på psykiatrisk avdelning, det är allmänt känt att flyktingar har högre risk att utveckla mental ohälsa där unga ensamkommande flyktingar är en högriskgrupp (Hodes et.al. 2018).

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning som relaterar till undersökningens område. Forskningen omfattar olika aspekter av språkintröduktion och dess påverkan på elevers lärande och integration. Språkintröduktion som skolform har funnits under många år och har studerats i olika avseenden, till exempel för- och nackdelar med olika undervisningsarrangemang eller sätt att organisera språkintröduktion rent praktiskt. Det finns även forskningsunderlag avseende kognitiva funktionsnedsättningar, men framför allt gällande svenskfödda elever. Däremot är kombinationen språkintröduktionselever och kognitiva funktionsnedsättningar, och i synnerhet svensk kontext, inte väl utforskad av okända orsaker.

Nilsson Folkes avhandling (2017) avser ett fältarbete förlagt i tre olika stora kommuner där en del av arbetet avsåg följa 22 elever på språkintröduktion och förberedelseklasser under 15 månaders tid. Metoderna som användes var semistrukturerade elevintervjuer samt deltagande klassrumsobservationer med syfte att fånga elevernas egna uppfattningar om att vara nyanländ i Sverige och ny i skolan. Eleverna var en heterogen grupp från många olika länder, med vitt skilda tidigare skolerfarenheter. Ett av avhandlingens fynd var att eleverna upplevde en stor skillnad i stöttning från den mycket stöttande miljön i förberedelseklass till en miljö av lite eller obefintligt stöd när de slussats ut i en vanlig klass. Ett annat fynd är att elevernas modersmål bedömdes som en outnyttjad resurs, där studiehandledning på modersmålet inte användes i tillräckligt stor utsträckning för att skapa förberedande språkutvecklande undervisning för de enskilda eleverna. Dessutom visar resultatet att skolans verksamhet ofta riktar in sig på elevens bristperspektiv, det vill säga deras avsaknad av kunskaper i svenska. Bristfälliga kartläggningar av tidigare erfarenheter och delvis eller helt avsaknad av studiehandledning skapar frånvaro av elevernas egen bakgrund. Detta är helt tvärtom mot vad skolans läroplan utgår ifrån, nämligen att innehållet ska väljas så att läraren utgår från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande (Skolverket, 2011).

Två artiklar av Wedin (2021; 2021a) avser en studie som pågick under två års tid och var baserad på bland annat styrdokument, ett stort material av klassrumsobservationer

samt intervjuer av rektorer och lärare. Skolan i fråga var en av flera gymnasieskolor i en mellanstor stad men dock den enda som erbjöd Språkintröduktion. Resultatet visade motstridiga diskurser inom skolan. Eleverna hade å ena sidan styrdokumentet där det fokuseras bland annat på att deras erfarenheter och kunskaper ska tas tillvara, men där skolan å andra sidan fokuserade på elevernas brist på svensk-kunskaper. Elevernas identiteter baserades på hur de bemästrade språket, och trots att det är skolans skyldighet att göra undervisningen relevant för alla elever ansågs det som att skolans rektorer la ansvaret för att lära sig på eleverna. Studien (2021) visade att när elever grupperades huvudsakligen utefter bristen på svenskkunskaper blev deras tidigare erfarenheter, kunskaper och upplevelser osynliggjorda vilket hindrade och hämmade deras inläring av både svenska språket och skolkunskaper

En nyckel till elevers framgång är att involvera föräldrar och vårdnadshavare, trots detta visar Wedin (2021) att vårdnadshavarna sällan bjuds in till skolan förutom för individuella kontakter angående elever under 18 år, och huvudsakligen när problem uppstått. När de väl blev inbjudna kom få. En rektor i Wedins studie uttryckte det som att hon inte såg poängen i att arbeta med föräldrar och vårdnadshavare eftersom eleverna sprungit förbi i både kunskap och språk (Wedin, 2021). Överhuvudtaget visar Wedin att samarbetet mellan hem och skola kan vara ansträngt. Det fanns motstridigheter i bedömningen av elevens tidigare skolgång och kompetens, med elever och föräldrar på ena sidan och lärare och rektorer på den andra (Wedin, 2021). Denna konflikt visar Wedin (2021a) i att det fanns en generell diskurs bland skolpersonalen att elever satte för höga mål för sig själva och överuppskattade sin tidigare utbildningsnivå. Wedin (2021) visar en svårighet i att organisera modersmåls- och studiehandledning i skolan. Några av informanterna i Wedins studie var tveksamma till om modersmålslärarna och studiehandledarna på deras arbetsplats hade utbildning, ansåg att de hade bristande kunskaper i svenska samt tyckte att arbetsuppgifterna mestadels handlade om att tolka och översätta i stället för att arbeta med förförståelse av skolämnen.

Bomström Aho (2018) studie är en intervjustudie med 22 språkintröduktionselever som undersökte elevernas egna erfarenheter av skolformen. Resultatet visade att språkintröduktion är en heterogen grupp med stora skillnader i elevernas tidigare skol- och arbetsbakgrund. Likt Wedin (2021a) visar Bomström Aho forskning (2018) att det ibland finns en inkongruens mellan elevens och lärarnas uppfattning av elevens tidigare skolkunskaper. En elev berättade om en ovilja hos lärarna vid inskrivningssamtalet på IM att se elevens betyg från hemlandet och att bekräfta att elevens tidigare erfarenheter är viktiga. Bomström Aho sammanfattar det som att elevens kompetens i svenska språket blir en förutsättning för vidare utbildning och senare arbete, att svenska språket både blir ett mål och ett hinder. Detta bristperspektiv kan skapa en problematisk känsla hos eleven av att bli bedömd som någon som inte kan något. Flera av eleverna i studien beskrev en stor frustration när de tidigare gått många år i skola där de sett sig själva som högpresterande elever med goda betyg, men nu kände sig som att bli bedömda som nybörjare.

I Hedmans studie *Över- och underidentifiering av dyslexi hos tvåspråkiga* (2010) undersöktes tio svenska elever där modersmålet var spanska, och vars lärare misstänkte läs- och skrivsvårigheter som relaterade till dyslexi. Eleverna gick på högstadiet och hade alla exponerats för spanska från födseln då de själva och/eller nära anhörig hade immigrerat från ett spanskalande land. Samtliga elever hade minst tre års språklig erfarenhet av svenska och bedömdes kunna genomföra tester på båda språken. Resultatet visar både

över- såväl som underidentifiering av dyslexi i elevgruppen, vilket antyder att skolan i stort både missar elever med dyslexi, samt felaktigt stöttar elever för dyslexi men som eventuellt inte har svårigheten utan i stället bedömdes ha andraspråksrelaterade problem. Hedman konstaterar att behovet av skolans ökade kunskap och förståelse för elevers problematik är stort, och föreslår ökat samarbete mellan specialpedagogiska insatser, modersmålsundervisning och sva-undervisning.

Tidigare forskning har visat betydelsen av samarbete mellan skola och hemmet samt dess påverkan på elevers resultat och trivsel (se tex Skolverket, 2015). Bunar (2015) genomförde en intervjustudie med 26 föräldrar under våren 2014 i tre svenska kommuner. Studiens urval gjordes efter att deltagarna skulle vara nyanlända, inneha permanent uppehållstillstånd samt ha barn i grundskolan eller gymnasieskolan. Bunars resultat visade att många av föräldrarna inte inkluderades tillräckligt i kontakten med skolan, och att denna marginalisering skapade en klyfta mellan hemmet och skolan. Föräldrarna vittnade även själva om att de som nya i landet och utan kunskaper i svenska språket sökte stöd hos andra med samma modersmål. Detta kan utgöra problem ifall föräldrarna ges felaktig information från landsmän i stället för korrekt information från myndigheter och skola. Ett exempel på problem som kan uppstå är påverkanskampanjen som är pågående när denna undersökning görs, där svensk socialtjänst beskylls för att stjäla barn enligt Lagen om vård av unga, LVU (Skolverket, 2023).

Dessa studier bildar sammantaget en grund för undersökningens fortsatta forskning gällande språkintrouktionselever och eventuella kognitiva funktionsnedsättningar alternativt andra faktorer som negativt påverkar elevens lärande.

3. Teoretiskt perspektiv

Här presenteras studiens teoretiska perspektiv, vilket kommer utgå från det sociokulturella synsättet i allmänhet, och Vygotskys zon av proximalt lärande, stöttning samt Cummins fyrfältsmodell i synnerhet. Avsnittet ger en djupare bild av den teoretiska utgångspunkten för undersökningen. Senare i diskussionsavsnittet används teorierna för att undersöka hur utgångspunkterna representeras i uppsatsens resultat.

3.1 Sociokulturellt perspektiv

En andraspråkselevs kunskapsinhämtande är beroende på olika faktorer, bland annat vad eleven redan har för kunskap samt vilka förutsättningar för lärande som ges. Vad vi människor gör och hur vi agerar bör förstås ur ett större perspektiv, nämligen både det sociala och det kulturella. Inom det sociokulturella perspektivet används tanken om artefakter som kulturella resurser (Säljö, 2014), olika tillgångar som både kan vara materiella som verktyg, böcker och datorer men även immateriella som språket. Lärande sker inte i ett vacuum eller som en överföring av information från en människa, artefakt eller medium till eleven, utan lärandet sker utifrån en kontext och ett sammanhang (Nilholm, 2021; Wedin, 2021).

Det sociokulturella perspektivet, presenterat av Lev Vygotsky, betonar språkets och kommunikationens betydelse i lärandet som essentiellt (Vygotsky, 1962). Eleven erhåller kunskap i klassrummet genom att kommunicera med läraren och andra elever i ett socialt samspel. Kontexten är grundläggande i sociokulturella perspektivet, människans handlingar skapar mening i ett sammanhang, kontexten omförhandlas

ständigt genom fortsatt handlande och meningsskapande. Människan lär sig inte bara ord att sätta ihop till meningar utan språket innehåller attityder, värderingar och tankar format av samhället i denna sociala kontext (Vygotsky, 1962). Säljö (2014) vidareutvecklar Vygotskys tankar om hur språket formar våra tankar och hur detta meningsskapande är kittet i vårt språk. Språk är inte bara ord utan det är ett ”kollektivt, interaktivt och individuellt sociokulturellt redskap” (Säljö, 2014, sid 87). Människan använder språk för att formulera tankar som sedan delas med andra för att vidareutveckla den ursprungliga tanken till något individen inte kan nå ensam utan denna involvering av andras tankar (Säljö, 2014).

3.2 Vygotskys zon av proximalt lärande och stöttning

Vygotsky utvecklade en teori kallad *zone of proximal development*, zonen där optimalt mänskligt lärande sker. Denna zon befinner sig strax utanför elevens nuvarande kunskap, och nås genom att eleven tar hjälp av någon eller något med högre grad av kunskap för att lära sig. Wood, Bruner och Ross (1976) införde begreppet *scaffolding/stöttning* baserat på Vygotskys tankar om liknande idéer, vilket skulle kunna beskrivas som en byggställning av stöttning runt eleven för att ge eleven bästa möjliga förutsättningar att arbeta i den proximala utvecklingszonen. Eleven behöver ha en viss kunskap för att därefter, med hjälp av byggställningen, kunna lära sig något nytt. Det nya lärs genom att något eller någon med mer kunskap hjälper och stöttar eleven tills att den nya kunskapslinjen flyttas fram och ritas om.

3.3 Cummins fyrfältsmodell

Stöttning kan även göras med interaktion med andra, artefakter såsom böcker och digitala verktyg samt framför allt genom att använda ett språkutvecklande arbetssätt i undervisningen. Cummins (2017) vidareutvecklade en teori baserat på zonen av optimalt lärande och stöttningszonen, *fyrfältsmodellen*. Denna modell består av fyra fält med två linjer, den ena linjen visar mängden stöd av kontext eller annan stöttning en elev erhåller för att formulera eller förstå och skapa mening i uppgiften, medan den andra linjen visar hur mycket information eleven behöver processa medan den genomför uppgiften. Fyrfältsmodellen beskriver hur pass kognitivt utmanande olika uppgifter är för eleven, där optimalt lärande sker i fält beroende på vad uppgiften innebär för eleven.

3.4 Teoretiskt perspektiv och uppsatsen

Undersökningens fokus är att identifiera hinder för lärande i form av kognitiva funktionshinder, för att därigenom skapa andra vägar för lärande enligt det sociokulturella perspektivet. Om eleven inte har förståelse för uppgiften den står inför uppstår inte meningsskapandet, elevens individuella svårigheter behöver därför kartläggas tidigt för att undervisningen ska kunna fokuseras till den kognitivt utmanande zonen med individanpassad stöttning. Studiens teoretiska synsätt är det sociokulturella perspektivet med tonvikten på hur lärande är beroende av social interaktion och kulturell kontext, och i synnerhet hur Cummins fyrfältsmodell tillsammans med Vygotskys tankar om stöttning skapar bästa möjliga för lärande. Dessa teorier appliceras på resultatet och diskuteras i Diskussionsavsnittet.

4. Metod och material

I detta avsnitt presenteras undersökningens valda metod, undersökningens validitet och reliabilitet samt undersökningens informanter och hur undersökningen genomfördes. Avsnittet avslutas med en genomgång av hur databearbetningen genomfördes samt de forskningsetiska överväganden som omfattas av undersökningen.

4.1 Val av metod

Materialet som ligger till grund för denna uppsats har samlats in genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Intervjuer som metod lämpligt när forskaren vill utforska komplexa och subtila fenomen såsom ”åsikter, uppfattningar, känslor och erfarenheter” (Denscombe, 2018, sid 268). Intervjuer klassificeras i tre grupper baserat på mängden utrymme för flexibilitet: strukturerade, semistrukturerade och ostrukturerade (Denscombe, 2018). I denna undersökning valdes semistrukturerade då formatet innebär ett färdigt frågeformulär som bas men ger möjligheten att ändra frågeordning samt hela frågor och på så vis låta den intervjuade utveckla sina tankar någorlunda fritt.

Fördelar med intervjun som metod är att det insamlade materialet blir mer omfattande och djupgående jämfört med exempelvis ett frågeformulär beroende på att intervjun skapar möjligheter att ställa följdfrågor utifrån informantens svar. Metoden ger en hög svarsfrekvens eftersom forskaren stämmer enskilda personliga träffar jämfört med ett anonymt utskick. Intervjun som metod kan dock även skapa ”intervjuareffekten”, det vill säga att informanten blir påverkad av forskarens identitet (Denscombe, 2018). Metoden är även tidskrävande med bestämda träfftider och stor efterföljande arbetsbörda i form av transkribering (Denscombe, 2018).

Material framtaget i en kvalitativ undersökning såsom transkriberade intervjuer är en forskares observation av verkligheten, påverkad av forskarens egen bakgrund och erfarenheter (Talmy, 2010; Christoffersen & Johannessen, 2015). Detta innebär att intervjumaterialet behöver sättas i kontext utifrån forskaren, informanterna samt i denna undersökning även den elevgrupp som diskuteras. Undersökningens sammanhang blir att jag, en vit svenskfödd medelålders kvinna intervjuat andra vita svenskfödda medelålders eller äldre kvinnor och en man för att diskutera elever vars bakgrund är helt skilda från våra. Jag och informanterna är olika elevgruppen vi diskuterat i de flesta avseenden: religion, födelseland, förutsättningar, utbildningsgrad, föräldrars utbildningsnivå och ålder. Dessutom kräver en semistrukturerad intervju en viss inblandning av forskaren, särskilt när det enbart var en informant åt gången, eftersom den talade intervjun inte är en företeelse som kan skiljas från annan social företeelse. En dialog, ett samtal som social praktik kräver minst två deltagare, annars är det en monolog eftersom språk och språkande inte sker i ett vacuum.

4.2 Validitet och reliabilitet

Grunden i en undersökning är att ställa rätt forskningsfrågor för att kunna undersöka det som avses, därefter välja lämplig metod för att genomföra undersökningen. Som alltid när det handlar om att intervju människor kan validitet vara en källa till problem, det är svårt att avgöra om personen säger sanning samtidigt som det ofta finns flera versioner av vad som är sant. Här handlar det om att ha förtroende och välja informanter med omsorg, det finns inget definitivt när det kommer till människors

uppfattning. Validitet kan definieras som att undersökningen omfattar det som sagts ska undersöka medan reliabilitet beskrivs vara slumpmässiga fel som man inte kan påverka (Lindstedt, 2019). Forskarens val av informanter som har den erfarenhet som eftersöks påverkar validiteten, här utbildade sva-lärare, speciallärare och specialpedagoger som är verksamma inom det området studien avser. Reliabiliteten kan här beskrivas som vad informanterna valt att dela med sig av i intervjuerna.

Det går inte att replikera en kvalitativ undersökning i samma bemärkelse som man kan med ett kvantitativt undersökande arbete. Det är nästintill omöjligt att efterskapa det exakta scenariot som föregicks av undersökningens sociala miljö, särskilt i gruppintervjuerna där samtalet påverkar de intervjuades tankegångar (Denscombe, 2018). Det går att öka validiteten i en undersökning genom att exempelvis kontakta den intervjuade igen för att validera att det var det som fångats i intervjun som avsågs. Det går även att använda sig av triangulering vilket innebär att använda antingen flera olika metoder, liknande typer av metoder eller kontrasterande informationskällor för att nå en så korrekt bild av det undersökta som möjligt (Denscombe, 2018).

4.3 Urval och avgränsningar

För att genomföra en undersökning behövs ett urval som ger lagom mycket material att sedan processa. Det blir en omöjlig uppgift att försöka definiera vad detta lagom innebär men Lindstedt (2019) ger riktlinjerna att det ska gå att hantera tidsmässigt inom de uppsatta ramarna, samt att det ska vara möjligt att besvara de uppsatta frågeställningarna på ett tillfredsställande sätt. I denna undersökning sattes ramarna till intervju på cirka trettio till fyrtyofem minuter per intervju, samt ett antal på mellan fem och tio informanter. Det blev slutligen nio personer efter att en tionde sällades bort på grund av ej relevant arbetsroll. Deltagarna som ombads medverka valdes ut på två olika kriterier, det första att de på något sätt arbetat med, och således hade erfarenhet av, språkintröduktion samt att det andra att yrkestiteln var sva-lärare, speciallärare eller specialpedagog.

Informanterna är verksamma på två olika skolor, Granskolan och Björkskolan. Informanternas namn valdes efter författare, skolornas namn efter Sveriges vanligaste träd. Informanterna är grupperade utefter hur de intervjuades där Astrid, Douglas och Karin var enskilda intervjuer medan resterande intervjuades i par. Den inledande tanken var att alla intervjuer skulle vara enskilda, men efter önskemål av informanterna gjordes några i par på grund av tidsbrist under deras arbetstid. Granskolan är en kommunal gymnasieskola belägen i en mellanstor ort i Sverige och har cirka tvåtusen elever på flera olika enheter. Det finns bara en språkintröduktion på gymnasienivå på orten, och antalet elever på Granskolans språkintröduktion är cirka sjuttio. Björkskolan är även den en kommunal gymnasieskola, men ligger i en mindre tätort i Sverige och har cirka trehundra elever totalt varav elva går på språkintröduktion. Granskolans språkintröduktion är uppdelat på fyra olika steg efter elevens progression i svenska språket och har flera olika lärare, medan Björkskolan har alla elever i samma grupp med två ordinarie lärare samt en kurator som även undervisar i hemkunskap. Det är stora skillnader mot hur språkintröduktion ser ut idag jämfört med bara för några år sedan, Granskolan har gått från att ha över trehundraåttio elever när tillströmningen var som störst under 2015-2016 till ca sjuttio idag, Björkskolan från ett åttiotal till nuvarande elva.

1. Astrid, specialpedagog, tidigare speciallärare, Granskolan

2. Liza, speciallärare och sva-lärare Granskolan
3. Åsa, biträdande rektor och sva-lärare Granskolan

4. Tove, sva-lärare i nybörjargruppen Granskolan
5. Anne, sva-lärare Granskolan

6. Douglas, sva/so-lärare Granskolan

7. Jane, sva/engelska-lärare, arbetar även på nationella programmet med sva Granskolan
8. Amanda, sva/engelska-lärare Granskolan

9. Karin, sva-lärare Björkskolan

4.4 Genomförande

Alla intervjuer genomfördes under ett tidsspänn av tre veckor under hösten 2023. Frågorna (Bilaga 1) valdes genom att utgå från forskningsfrågorna, därefter utforma öppna frågor för att inbjuda informanterna till att själva berätta om deras erfarenheter. Alla fick först berätta om sin arbetsbeskrivning, därefter fick de välja utefter den frågan de kände att de ville prata om. Frågorna var mer ett stöd för att hålla samtalet i gång än en strikt form att följa. Flera av frågorna besvarades automatiskt medan informanterna delade med sig av sina erfarenheter.

Intervjun som form utgörs av komplexa maktstrukturer (Talmy, 2010) eftersom flera faktorer kan variera såsom talutrymme, vem som bestämmer frågorna samt vem som kan säga vad. Här bedöms par-intervjuerna vara potentiellt riskabla utifrån både talutrymme och maktpositioner, särskilt som en av par-intervjuerna var speciallärare och biträdande rektor med en chefsposition. Från början var denna tänkt att bara vara med Liza men när vi mötte Åsa frågade Liza om även hon ville bli intervjuad, och på grund av Åsas schema bjöds hon in till par-intervjun. Intervjun bedömdes gå bra ändå, dock fick jag som intervjuare delta mer än vad jag önskat på grund av osäkerhet som intervjuare då detta var blott min andra intervju. Dessutom upplevdes samtalet stagnera vid tillfällena, vilket gjorde att jag deltog mer än önskat. En av de andra intervjuerna krävde mycket egen inblandning av mig, informanten förstod inte riktigt vad jag var ute efter så jag fick tillhandahålla mycket bakgrund både kring mitt syfte samt vad andra informanter sagt för att ge uppslag och förslag.

4.5 Databearbetning och analysmetod

En undersöknings förhållningssätt till de teoretiska begreppen kan antingen vara induktiv eller deduktiv (Christoffersen & Johannessen, 2015). Det induktiva förfarandet kan beskrivas inledas med materialinsamling för att därefter söka mönster som är samstämmiga med den valda teorin, medan ett deduktivt perspektiv använder ett teoretiskt ramverk vars påståenden man därefter testar med empirin. Denna undersökning är induktiv i sitt förfarande, först efter att materialet var insamlat påbörjades arbetet med att söka mönster. Nilholm (2021) diskuterar typologier, att dela upp resultatet i olika grupper eller kategorier som följer samma mönster, som

analysmetod. Här uppstår dock en risk som utgår från forskarens maktposition (Talmy, 2010). Urvalet måste göras med hänsyn till citatet eller textmassans sammanhang för att undvika att re-kontextualisering uppstår. Innehållsanalysen kan annars sluta som något som mer eller mindre liknar en inköpslista, en uppgrändning av citat och kategoriseringar som missar att beskriva hur pusselbitarna skapar den färdiga bilden.

Transkriberingen av materialet blir mer eller mindre omfattande beroende på syfte. Är det enbart själva informationen eller det som sägs behöver forskaren inte vara lika detaljerad som om det i stället ska användas för att göra en språkanalys eller bakomliggande faktorer (Denscombe, 2018). När man enbart spelar in röst får man inte med kroppsspråket, vad som sägs utan ord. Här transkriberas den inspelade rösten till skriven text för att kunna användas som insamlad data, skriven text innefattar i denna undersökning inte röstlägen, konstpauser, intonationer och så vidare. Det kan även vara svårt att höra vad som faktiskt sägs, samtidigt som det ofta händer att människor talar i ofullständiga meningar vilket gör att forskaren får fylla i skiljetecken eller liknande för att det ska vara läsbart (Denscombe, 2018). Till forskarens assistans finns olika transkriberingsprogram som gör arbetet mycket enklare genom att automatisera transkriberingen och minimera den faktiska arbetstiden. Däremot finns en ofrånkomlig fördel med att göra transkriberingen manuellt, forskaren får en annan bild av samtalet när det processas. Genom att höra samtalet i stället för att delta får man en annan vinkel på det som sägs, vilket ger ett annat djup senare i analysen eftersom materialet bearbetats fler gånger (Denscombe, 2018).

Undersökningens databearbetning inleddes med att transkribera alla intervjuer, och samtidigt tidskodades tillfällena när forskarens ställde frågor för att lättare hitta i materialet när analysen skulle genomföras. Vissa tillfällen av inspelningarna återlyssnades flera gånger då det ibland var svårt att urskilja vad som egentligen sas, särskilt vid parintervjuerna där de ibland pratade samtidigt. Vid par-intervjuerna siffermarkerades vem som sa vad för att hålla isär personerna. Vissa informanter talade i ofullständiga meningar vilket har behållits så mycket som möjligt för att visa ett så exakt resultat som det går. Alla intervjuer infogades i ett och samma dokument, därefter färgmarkerades intervjufrågorna med olika färger för att lättare se mönster. En av frågorna togs aldrig upp i intervjuerna så den togs bort i analysen (Bilaga 1: Kan du beskriva hur man kan individanpassa, alternativt hur man kan anpassa så det passar hela gruppen?). Därefter sammanfattades informanternas svar i fyra olika typologier:

1. Samarbete mellan sva och spec/vad man gör vid en misstanke
2. Erfarenheter av att identifiera språkintröskselever med kognitiva funktionsnedsättningar och hur man resonerar kring att skilja funktionsnedsättning mot språk på väg
3. Erbjudna stödfunktioner och anpassningar
4. Utmaningar som uppstår vid stödfunktioner/anpassningar

Med dessa fyra typologier som utgångspunkt har det därefter delats upp i flera olika delar utefter undertypologier för att kunna särskilja specifika mönster i informanternas svar. Vid analys av materialet lästes intervjuerna ett flertal gånger för att hitta likheter och nyanser, det lades stor vikt vid att behålla hela citat och kontexter för att inte riskera re-kontextualisering som tidigare nämnts. Särskilt viktigt var detta vid parintervjuerna eftersom de påverkar varandra i samtalet. Ett problem som uppstått är dock mängden material, under arbetet har resultatet vid flera tillfällen kortats ner på grund av omfattningen. Detta skapar en risk i att tappa delar av just kontexten vilket författaren

är medveten om. Efter bearbetning av resultatavsnittet utarbetades de typologier med undertypologier som nu finns representerade. Dessa typologier har därefter ställts mot den tidigare forskningen samt mot de teoretiska perspektiven sociokulturellt perspektiv, zonen av proximalt lärande, stöttning och fyrfältsmodellen. Detta har sedan redovisats i diskussionsavsnittet.

4.6 Forskningsetiska överväganden

Forskning som resulterar i vetenskaplig kunskap har flera olika värden. I denna undersökning har den dels ett personligt värde för forskaren eftersom ämnet är egenvalt, men det finns även ett värde i att belysa ett område som inte forskas på i stor skala. De forskningsetiska krav som finns att ta hänsyn till gällande denna undersökning är informationskrav, samtycke, inspelningar av röst samt förvaring av material (Vetenskapsrådet, 2017).

Inför intervjuerna delades ett informationsbrev och samtyckesformulär (bilaga 2) ut till samtliga informanter, alla utom en lämnades direkt till informanterna för underskrift medan en mejlades där då informanten skrev ut, skrev på, skannade blanketten och mejlade tillbaka. För att genomföra just denna undersöknings forskning valdes intervjuer både enskilt och i par eftersom intervju som redskap lättast besvarar undersökningens frågeställningar. Intervjuer innebär ett intrång i personers integritet och känsliga personuppgifter eftersom det kräver inspelning och transkribering av det som sagts. En anmälan om detta gjordes till Högskolan Dalarnas etiknämnd. En deltagares anonymitet säkerställs i denna intervju genom att alla kännetecken om skolor har tagits bort, samt att alla namn bytts ut.

Materialet sparas på en säker plats i Högskolan Dalarnas molntjänst, och den enda som har tillgång till materialet är forskaren själv. Det gjordes även tydligt att allt material används för denna studie, och förstörs efter att uppsatsen godkänts. Enligt Vetenskapsrådets *God forskningssed* (2017) skapar anonymitetskravet dock en omöjlighet att efterkontrollera en forskares uppgifter eftersom informanterna är just anonyma. Därför har en forskare ett stort etiskt ansvar i att alltid tala sanning om sin forskning och vara öppen med hur forskningen genomförts utan att genom denna öppenhet röja personers deltagande (Vetenskapsrådet, 2017). Forskning har ett högt trovärdighetskapital i samhället, och alla forskare på alla nivåer tar eget ansvar för att bidra till att detta fortsätter vara högt genom att genomföra trovärdig forskning.

5. Resultat

Resultatavsnittet behandlar undersökningens frågeställningar, och är uppbyggda enligt de valda typologierna. Dessa samlades enligt relevans under de två forskningsfrågorna:

Vilka möjligheter och utmaningar beskriver sva-lärare, speciallärare och specialpedagoger vad gäller outhärdade kognitiva funktionsnedsättningar hos elever på språkin introduktion?

Den första forskningsfrågan besvaras av typologierna ”Samarbete mellan sva-lärare och elevhälsoteamet”, ”Identifiera och särskilja kognitiva funktionsnedsättningar från andraspråksutveckling”, ”Utmaningar kopplat till stöd och anpassningar” samt ”Kritik mot språkin introduktionens förberedande uppdrag”.

Vilka stödfunktioner och anpassningar erbjuds till elever på språkintröduktion?

Den andra forskningsfrågan besvaras av typologin ”Erbjudna stödfunktioner och anpassningar”.

5.1 Samarbete mellan sva-lärare och elevhälsoteamet

Ett elevhälsoteam är instansen som tar över när pedagogerna möter elevproblem utöver undervisningens ramar. Båda skolornas lärarteam redogör för en klar arbetsgång vid en misstanke om något gällande en elev; mentor eller ansvarig lärare kontaktar elevhälsoteamet som sedan får ansvaret för att utreda vad som behövs göras för den enskilde eleven. I båda skolornas elevhälsoteam ingick rektor, kurator, specialpedagog och speciallärare. Informanterna berättade att detta sätt att arbeta innebär att man sammanför de olika professionernas kunskapsområden för att tillsammans kunna upptäcka elevens problem. Specialpedagogen Astrid berättade om skillnaderna mellan de elevgrupperna som fanns under flyktingvågen 2015 och framåt jämfört med nu. Då var det mestadels flyktingar och väldigt många ensamkommande pojkar, medan dagens elevgrupp består mer av anhöriginvandrare och elever som gått ett antal år i svensk grundskola. Som Astrid beskrev skillnaderna då och nu innebär förändringarna att man behöver arbeta på ett helt annat sätt. De elever som är helt nyanlända har ett annat behov än elever som har erfarenhet av grundskolan, och flyktingar utan skolbakgrund har ett helt annat behov än anhörig-invandrade elever med nästintill färdig skolgång. Elevgrupperna är mer heterogena idag än då vilket ställer höga krav på skolan.

Biträdande rektor Åsa på Granskolans språkintröduktion berättade att de denna termin hade börjat genomföra obligatorisk avkodningstest för samtliga elever med syfte att fånga upp elever med läs- och skrivsvårigheter direkt vid skolstart. Därefter har de satsat på intensivsatsning på lästräning i mindre grupper vilket skulle utvärderas under terminen. Karin, läraren på Björkskolan, berättade om sin grupp på 11 elever där elevernas tidigare kunskaper sträckte sig från så kallade analfabeter, kort eller ingen skolbakgrund, till nästintill slutförd skolgång. Hon sa att hennes elever inte led av psykisk ohälsa i någon större grad, och om någon mådde dåligt fångades denne snabbt upp av kuratorn tack vare det nära samarbetet. Lärarna på Granskolan vittnade om en liknande spridning vad gäller elevernas skolbakgrund uppdelat på steg ett till fyra med grupper om 20-23 elever med flera olika lärare som undervisar beroende på ämne.

Liza, specialläraren, berättade hur det kan se ut för en helt ny elev på språkintröduktion och resonerade kring begreppet tid. Det tar tid för eleven att först landa på språkintröduktion, och sedan tar det tid att prova olika lösningar, men slutligen är det inte alltid de har tiden på sin sida på grund av den svenska lagstiftningen kring invandring. Speciallärarens insats kommer först efter att en lärare reagerat och tagit upp det med elevhälsoteamet:

Liza: Det måste ju ha gått en tid in på läsåret innan man ens kan göra den för först så säger vi att vi börjar här nu då den 1 september kanske lektionerna sätter i gång, så ska man liksom märka att det inte funkar, så ska man prova med sina relationer, man ska lära känna alla elever, och sen ska man skriva in extraanpassningar, och sen ska dom utvärderas och då går det ju några veckor. Så innan man är i gång med en pedagogisk utredning så har det ju gått ett tag. Den tar ju också sin tid att göra men den ska göras och sedan kanske mynna ut i ett åtgärdsprogram som rektor fattar beslut om då. Och då blir det särskilt stöd som det kallas då. Och sen ska det testas, och utvärderas. Och det ska ju vara över tid, och vad

betyder över tid då? Ja men det måste ju vara åtminstone 8 veckor. Det finns väl ingen riktig gräns men minst 8 veckor tänker jag”. Samtidigt är tid något de inte alltid har. En elev i språkintrö har endast en kortare tid på sig att nå ett nationellt program, efter att eleven fyller 19 får hen inte söka utan hänvisas till Komvux. De kan även riskera utvisning enligt nya gymnasielagen som trädde i kraft. Dessutom, ju mer en elev misslyckas desto mer tappar eleven orken och viljan att försöka. Således måste vi bli bättre på att hitta eleverna med svårigheter tidigare för att därefter kunna ge dem så goda förutsättningar som möjligt.”

”Det goda samtalet” nämndes flera gånger av många olika informanter som en positiv faktor, och att de ansåg att eleverna gynnades personalens möjligheter att utbyta erfarenheter tillsammans med elevhälsoteamet. Douglas vidareutvecklade resonemanget med att poängtera att professionerna vinner på att tillsammans få tid avsatt till att diskutera. Han sa att vinsten låg i att de kan lära sig från varandra och att de kan bekräfta varandras misstankar gällande enskilda elevärenden vilket kommer eleven till gagn.

5.2 Identifiera och särskilja kognitiva funktionsnedsättningar från andraspråksutveckling

Många gånger kan en andraspråksinläring misstas för att vara någon form av kognitiv funktionsnedsättning, och vice versa. Alla informanter hade många reflektioner kring att särskilja en misstanke om kognitiva funktionsnedsättningar gentemot att eleven är ny i svenska språket, alternativt att eleven kommer från en bakgrund av kort eller obefintlig skolgång. Granskolan använder sig av ett obligatoriskt avkodningstest vars resultat används för att fånga upp elever med läs- och skrivsvårigheter. Däremot ansåg inte Liza att det första man tänker på är en kognitiv funktionsnedsättning. I stället ansåg hon att det oftare beror på att eleven inte fått lära sig läsa på grund av att eleven anlänt till Sverige efter lågstadiet, den period där skolan allmänt fokuserar på att hela gruppen får grundläggande läs- och skrivinläringsträning:

Liza: Och så kastas man in och så är det någon som går igenom alfabetet med en och så förväntas man kunna läsa. Och sen sitter man med på lektioner. Det är den första tanken.

Liza utvecklade tankarna med att det inte ens behöver vara så att eleven har kort skolbakgrund, utan helt enkelt har erfarenhet av ett annat alfabet vilket i kombination med för lite lästräning i svenska gör läsningen svår. Hon sa att eleven kan vara läskunnig i sitt modersmål men däremot kan det ta så lång tid att ta sig igenom svensk text att eleven hinner tappa bort sig medan hen försöker avkoda. En ineffektiv avkodning gör att eleven inte hinner läsa och processa samtidigt och tappar då helt kontext kring vad hen läser. Hon sa även att detta tyder på att eleven haft för svåra uppgifter ur ett kognitivt perspektiv, undervisningen har inte varit tillräckligt stöttande ur ett språkutvecklande perspektiv. Även Jane och Amanda diskuterade problematiken med att elever helt enkelt kan ha fått en ogynnsam skolstart i Sverige, direkt in i en helklass utan sva-stöd.

Tove berättade att den obligatoriska kartläggningen som ska göras med samtliga nyanlända elever inte bara kartlägger elevens tidigare erfarenheter, utan kan även användas som ett medel för att hitta tecken på svårigheter. Tove vet av erfarenhet att samtalet kan berätta mer än vad man tror, hon ställer frågor som ger information om hur eleven klarat skolan i hemlandet vilket ger en bild av elevens sociala kompetens såväl som ämneskunskaper. Därutöver sa Tove att hon ibland tog in föräldrarnas åsikter

och frågade dem hur det sett ut i hemlandet. Samtidigt poängterade Douglas att skolpersonalen ska ta i beaktande att elevens tidigare skolsystem kan skilja sig stort från det svenska. Detta kan göra att problemen inte visar sig förrän eleven anländer till Sverige och de ska anpassa sig till ett större eget ansvarstagande, något som Douglas diskuterade nedan. Skolsystem med mer auktoritär inställning kan alltså agera som en stöttning¹:

Douglas: Sen är det ju många faktorer som påverkar våra elever, de kommer med massa olika saker i ryggsäcken, man kommer från andra skolsystem, mer auktoritära skolsystem oftast där kanske ens kognitiva brister inte märks på samma sätt. Vi ställer helt andra krav på att resonera, analysera och så vidare vilket gör att det kanske blir svårare för dom här eleverna.

Informanternas vanligaste svar gällande indikationer på funktionsnedsättning snarare än en kort skolbakgrund är mängden tid det tar för eleven att lära sig något nytt. Flera sa att en elev utan eller med kort skolbakgrund ändå har en viss progression som skiljer gentemot elever med kognitiva funktionsnedsättningar. Lärarnas egen kompetens och erfarenhet spelar också stor roll i att upptäcka när något inte stämmer vilket Karin berättade om:

Karin: När man har provat alla saker från att dom ska lyssna på det dom läser, till att man sitter med dem och gör samma saker flera dagar, det är ju någonting i kroppen, jag tycker det är svårt att förklara det. Men om jag sitter med en annan elev som kanske varit analfabet, då ser jag framsteg. Men här kommer det inga framsteg utan här kommer det ett framsteg och nästa dag så är det framsteget borta. Det är liksom, jag vet inte den här känslan. Jag har ju haft den här eleven i två år och jag tycker ju inte att vi har kommit så mycket längre. Så att då börjar man ju att fundera, vad är det som gör att man inte kommer längre. Vad är det som händer. (...) Känslan kan jag inte förklara. Jag ser ju bara att det finns inga framsteg. Och jag har jobbat så pass länge med det här så, det första enkla provet man gör, läsförståelse, lite hörförståelse och skriva en enklare text. Och när man inte klarar det och man jobbar mycket med läsförståelse och det ändå inte...då känner man ju att det här, det är ju någonting annat. Jag har haft andra elever som inte heller har någon lång skolbakgrund men går ju framåt till slut ändå. Det stagnerar.

Amanda och Jane berättade om tidigare elever de stött på och hur de resonerade kring elever vars skolbakgrund varit begränsad. De såg att dessa elever ändå var ambitiösa när de deltog i klassrummet jämfört med elever som gått ett antal år i svensk grundskola men som i stället inte fått rätt stöd. De sa att de som misslyckats i grundskolan ofta visade lite motivation sedan hos dem på språkintröduktion. Amanda hänvisade till att om man gått hela grundskolan så har de misslyckats flera gånger och då kanske inte motivationen är lika stark att gå på språkintröduktion jämfört med de nyanlända eleverna. De diskuterade sinsemellan orsaker till att de kan ha misslyckats, till exempel att det är någon form av kognitiv funktionsnedsättning som inte uppmärksammats, alternativt att eleven eller vårdnadshavare inte velat ta emot stödet.

Utöver elevers svårigheter i klassrummet ansåg Douglas att skolpersonal behöver se elevens helhet eftersom med erfarna och kompetenta lärare kan undervisningen fungera bra trots att eleven har svårigheter. Det kan i stället vara konflikter på raster och i matsalen trots att man fungerar i klassrummet med strama ramar och stora anpassningar. Det här spelar stor roll för elevens möjligheter att förberedas för tiden

---

¹ Många funktionsnedsättningar gagnas av en tydlig struktur och en mer repetitiv inlärningsprocess (Attention, 2018) som man kan se i tillexempel koranskolor.

efter språkintröduktion, antingen på ett nationellt gymnasieprogram eller i arbetslivet. Douglas berättade även om skillnaderna mellan det vardagliga och det utvecklade språket:

Douglas: Oftast är det muntliga delen som man utvecklas snabbast i och det gör ju de allra flesta. Men det kanske är det här att, jamen bygga ut sitt ordförråd, få en fungerande grammatik och så där. Följer man inte den progressionen som är förväntad, då kan man börja misstänka att det är någonting. Och sen tycker jag att, min erfarenhet är också att man brukar märka på det sociala också, inte bara i språket. Att man, ja man knäcker inte vissa koder, eller i interaktionen med andra elever och lärare, så där kan det också märkas liksom. Man kan märka det på vilken typ av frågor man får till exempel. Att, ok du tänker så? Du uppfattade det här på det här sättet? Det var lite oväntat så där. Så man kan tänka att där kan det finnas något, där är det nåt som inte är andraspråksrelaterat, utan det är helt andra sätt att uppfatta och tänka kring olika saker. Ja, lite så.

5.3 Utmaningar kopplat till stöd och anpassningar

Undersökningens informanter gav flera olika exempel på utmaningar som uppstår när en elev är i behov av olika stödfunktioner eller anpassningar. Avsnittet är uppdelat i olika undertypologier för att underlätta analysen.

5.3.1 Vårdnadshavarna

Astrid, specialpedagogen, synliggjorde ett ansträngt läge samtidigt som eleven inte har någon som driver deras fråga. Hon berättade att många av eleverna är omyndiga när de går på språkintröduktion vilket innebär att det är vårdnadshavarna som tar beslut exempelvis när det gäller att göra en utredning eller inte. Även om vårdnadshavaren är positivt inställd till att eleven ska få någon form av kartläggande av svårigheter är läget inom både skola och vård ansträngt. Det i sin tur kan innebära att elever inte får den hjälp de behöver om inte någon driver frågan åt eleven. Astrid beskrev en stor skillnad gällande andraspråkslever och elever med svensk bakgrund när det kommer till att driva utredningar. De svenskfödda eleverna fick enligt Astrid mer stöd hemifrån, medan andraspråksleverna i högre grad får förlita sig på skolan när det kommer till att stötta elever som behöver en utredning. Det kan bli problematiskt om det som i Astrids fall även är en stor arbetsbörda på till exempel specialpedagogen då i stället ansvaret läggs på eleven själv.

Douglas vidareutvecklade tankarna kring andraspråkslever och olika utredningar, och berättade om få utredda sva-elever i jämförelse med elever vars bakgrund är svensk. Även han pekade på att elevens vårdnadshavare spelar en stor roll i frågan, elever vars vårdnadshavare inte är en pådrivande faktor får mer sällan den hjälp de behöver. Orsakerna till detta kan vara flera men en kan vara en okunskap om det svenska samhället och var man kan få hjälp:

Douglas: Först vill jag bara bekräfta det du säger, att det är få andraspråkslever som har en NPF-diagnos. Jag har också jobbat på IMA som är den svenska delen av introduktionsprogrammen och även där är det så att det finns ungdomar som har en diagnos, eller som vi ser har en diagnos ganska självklart, men står i kö för att få göra en utredning, har hamnat mellan stolarna, det finns massa olika varianter. Och där har man ändå föräldrar som är drivande, men här har vi ju en elevgrupp som inte har föräldrar som backar upp på samma sätt. Man kanske inte förstår systemet helt enkelt, hur det funkar, vad ska jag dra i för trådar för mitt barn behöver hjälp. Så det är många elever här som inte har en diagnos.

Många av informanterna nämnde föräldrars motvilja som en faktor till varför elever inte utreds. Orsaker som nämndes var bland annat kulturkrockar och oförståelse kring vad en utredning innebär. Många föräldrar uppgavs tacka nej till utredningar för risken att barnet skulle få en stämpel som konstig eller udda, och om vårdnadshavaren tackar nej till utredning kommer man inte längre. Skolan ska anpassa undervisningen även om eleven saknar diagnos, men en utredning kan ge den utredde väldigt mycket gällande självkänedom och det hjälper även till att skapa stöttning efter eleven slutat skolan. Det är därför av vikt att skolan skapar ett gott samarbete och goda relationer med vårdnadshavarna så att skolan kan bidra med information kring utredningar, diagnoser och anpassningar:

Anne: men sen är det ju också det här med de här kulturella skillnaderna. Många, har i alla fall jag upplevt, när man märker en elev som har problem som man ska försöka att reda i, så är det som att familjen inte riktigt vill erkänna, det är lite fult, lite tabu att mitt barn har någon form av problematik. Och att ”tänk om det ska komma ut nu då” till våra kompisar, så att det tycker i varje fall jag är svårare än när man jobbade på grundskolan med svenska elever, det här med att utreda eller att gå till en specialpedagog kan vara lite ibland så här ”näh”.

Tove: och en del tar emot hjälp, men det finns en större del som ser det som fult

Anne: Det är ju jättebra om man har ett bra samarbete med dem. För det är ju inte alla gånger som det är bra. Och det gynnar ju definitivt inte eleven. Och det kan ju bero på olika saker, det kan ju bero på att föräldrarna inte har förmågan eller att de har en problematik eller att det inte finns, det kanske finns en god man bara och det blir ju något helt annat.

Tove: Det är ju ingen som driver mot en utredning, för de har inte kunskapen utan eleven bara kommer till skolan. Och då är det ju redan där, det kan ju finnas föräldrar som är drivande men de har inget språk för det, de är tacksamma för att man får komma till skolan, man kanske inte ska klaga och gnälla utan nu är dom där och allt är bra. Våra elever förlorar på att de inte har nån förälder som driver eller inte har föräldrar som kapaciteten att göra det. De fattar inte systemet och de har inte språket...det är ju vi som måste driva det.

Douglas lyfte ett flertal gånger hur han anser att skolan behöver effektivisera, systematisera och strukturera hur en utredning genomförs från misstanke till färdig diagnos eller annat resultat. Han upplevde det som att dessa elever sällan har någon som stöttar och äger problemet utan att det läggs på eleven själv om inte vårdnadshavarna är drivande. Karin berättar om en elev med någon sorts problematiskt arbetsminne vilket stör svenskinläringen. Hennes exempel gällde skillnaden mellan vem och vilka i meningar där Karin sa att trots att de nyss gått igenom singular och plural förstod eleven sedan inte när han skulle skriva själv. Hon upplever att hon lyft eleven så många gånger men att inget händer: ”Men det blir ingen utredning där fast jag har tagit upp det så många gånger. (...) Han har två bröder här, vårdnadshavarna lever förmodligen inte. Han vill inte prata om det. Och det är jag som måste driva jättemycket för att det ska hända någonting. Och tyvärr så blir det ju så att man till slut inte orkar.”. Karin har diskuterat eleven med skolans kurator men ”hon känner sig också lite frustrerad över liksom situationen och känner att det blir som inte samma värde i de här eleverna”. Här kan man säga att både eleven och vårdnadshavarna behöver stöttning för att lyckas. En förutsättning för goda skolresultat är nära och goda kontakter med vårdnadshavare. Både elever och vårdnadshavare behöver informeras och inkluderas i den kulturella delen av skolan för att ges bästa förutsättningar att förstå och vara positiv till det som föreslås.

5.3.2 Bristfälliga överlämningar och kartläggningar

Informanterna berättade om överlämningar, vilket innebär att överföra vital information om eleven från en skola till en annan, informationen ska vara av sådan art att det gagnar eleven att den förs vidare som exempelvis en kognitiv funktionsnedsättning. Om informationen når den mottagande skolan före eleven börjar ger man bättre förutsättningar än att mottagande skola ska upptäcka svårigheter efter att eleven börjat. Douglas berättade om tekniska svårigheter trots att grundskolorna och mottagande gymnasieskolan använder sig av samma skolportal:

Douglas: Vi jobbar ju i något som heter v-klass och det gör också grundskolorna så då kan man ju tänka så här, att va bra, då är all dokumentation inlagd i samma system men så är det inte utan eleven skrivs ut från årskurs nio och då kapas den historiken. Så då blir det liksom en ny elev när den kommer till gymnasiet. Och det där har vi pratat jättemycket om, varför kan inte dokumentationen följa med eleven? Nu tror jag att det är ändrat, att det har blivit bättre men jag menar, 2023, ska det vara ett problem?"

Enligt informanterna gör de grundskolor som språkintröduktionseleverna kommer från ett gediget arbete gällande överlämningar, där den viktiga elevinformationen förs över för att skapa de bästa förutsättningarna redan från skolstart. Detta sker oftast skriftligt genom att grundskolan innan eller strax efter skolan öppnar i augusti skickar över det som berör vald elev till mottagande skola. Eftersom det enligt informanterna inte tycks finnas genomgående rutiner blir det dock ändå upp till enskild skola att genomföra överlämningen vilket ger ett ojämnt resultat. Tove och Anne gav exempel på bristande överlämningar, och misstänkte även att det ibland inte görs en komplett kartläggning från början, något som ska göras för samtliga nyanlända elever:

Tove: olika, väldigt olika beroende på från vilken skola.

Anne: nu ska man ju inte hänga ut vissa skolor men man vet ju vilka skolor man får ifrån och vilka man inte får ifrån. Och då trycker vi på och trycker på men det händer ju ingenting.

Intervjuare: Kan det vara så att de inte har gjort någon kartläggning?

Anne: ja, det kanske inte finns någonting. En elev från en grundskola som är känd för att inte lämna över, där fick vi ingen överlämning. Och det är en elev som gått 11 år i grundskola och där det var jättemycket insatser redan från dag 1 som vi förstod det. Och vi märkte ju dag 1 att här är det någonting. Och där har ju specialläraren verkligen roddat för att få, har verkligen jagat att vi behöver få information.

Tove: och då fanns det ju information, mycket. Men det följer inte med automatiskt.

Anne: men det märkte vi ju dag 1, att det var något med eleven. Koncentrationssvårigheter kan man väl säga. Stora.

Tove: Och läs- och skrivsvårigheter, det var ju liksom inbakat i det här.

Douglas gav exempel på elever som drabbats hårt av att skolor inte lyckats överföra informationen på ett godtagbart sätt. Den som hamnar i kläm är eleven som får börja om från början på den nya skolan i stället för att mottagande skola fått informationen och de kunnat börja från elevens nivå:

Douglas: Och jag menar att vi tar ju också emot elever som kommer från grundskolan, det har ju hänt sådana här skräckexempel att vi har tagit emot elever och så liksom går det en halv termin och så liksom det är någonting med den här eleven liksom. Och så kontaktar man grundskolan och så visar det sig att ja vi har ju det här, men inte vi har ju inte fått överlämningen. Och det är ju så dåligt så man skäms ju. Och det händer ju att informationen går inte vidare mellan nivåerna i skolsystemet, och det är ju hemskt. För jag menar att det som händer är ju att eleven tvingas misslyckas så att vi märker det att det är någonting som inte stämmer, i stället för att vi får ett bra överlämnande och vi tar emot eleven på ett bra sätt och det liksom kan bli en nystart i stället för att man ska sänka eleven en gång till. Den här eleven

har förmodligen blivit sänkt hundra gånger tidigare i sitt liv. Den behöver ju inte bli sänkt en gång till att få misslyckas. Och det är ju fruktansvärt. Det är helt galet. Men det händer ju, det händer. Alldeles för ofta till och med skulle jag vilja säga att det är så.

Om jag får en elev i ämnet religion så vill jag veta vad eleven kan och inte kan. Om eleven har en matris från grundskolan så kan jag kolla på den, den där är grön, grön, gul, röd, grön, grön. Jamen va bra, då kanske vi behöver jobba med de här två sakerna och sen sätter vi betyg och sen får du ägna din tid åt något annat. Vad enkelt det vore. Men så är det ju inte. Eleven är snäll och trevlig kan det stå vid ett överlämnande så man liksom... tack för den. Det har blivit bättre, man jobbar ju med det, men det är ju långt ifrån bra liksom. Och då tänker jag på en NPF-elev då där det är ännu viktigare att dokumentationen följer med för att eleven inte ska behöva misslyckas och känna sig dålig liksom ännu en gång.

Douglas pekade på att ett gemensamt system avseende matriser skulle kunna underlätta en överlämning mellan skolor. Exempelvis skulle emottagande lärare kunna fokusera på det som lämnande lärare bedömt vara avklarat i stället för att eleven skulle behöva börja om. Douglas menade att elever med svårigheter redan förmodligen har flera tidigare misslyckanden, och att det genom hans förslag skulle gå att minimera framtida motgångar.

5.3.3 Modersmållärare, studiehandledare och tolkarna

Elever med annat modersmål än svenska har rätt till modersmålsundervisning, och vid behov studiehandledning för övriga skolämnena på modersmålet. Dessutom blir det kollegiala samarbetet värdefullt när ämneslärare och modersmållärare eller studiehandledare tillsammans kan skapa de bästa förutsättningarna för eleven. Både Astrid och Tove berättade om goda exempel på när modersmållärares kompetens gjort stor skillnad gällande att upptäcka elevers svårigheter:

Astrid: Den här eleven (särskild skolform, red) hade ju en jättefin modersmållärare som blev min stöttepelare för vi hade ju ganska många timmar där vi jobbade med elev och läraren var med.

Tove: Men sen kan man ju fråga, man kan ju alltid testa att fråga ”upplever du något problem med den här eleven när det är på modersmålet?”. och jag pratade med nån häromveckan, vi skulle prata om en annan sak men så kom vi in på eleven och då nämnde hon att hon upplevde problem hos den här eleven, hon trodde att eleven har dyslexi. Och jag har ju upplevt svårigheter hos eleven också, så det var ju väldigt bra liksom, att det kom upp så. Det var lite av en slump.

Informanterna gav även exempel på tillfällen och händelser där detta samarbete varit mindre bra, Tove berättade om vikten av att inte bara ha en tolk utan att ha en kompetent tolk. Många språk har dialektala och regionala skillnader vilket kan skapa problematiska situationer vid exempelvis ett utvecklingssamtal. Elevgrupperna har vårdnadshavare från olika delar av världen, kulturer och med olika egen kunskapsnivå. Som tidigare nämnts är samarbetet med vårdnadshavarna av stor vikt för elevers skolframgång, och då är det av största vikt att tolkar översätter korrekt:

Tove: Det tycker jag också är svårt, om man ska göra några tester när språket sätter hinder. Då ska man ha tolk och så ska det finnas tolkar då som jag har en bra relation till, det är inte alltid dom är klockrena heller har man ju märkt bara på ett utvecklingssamtal. Att det missas där. Redan där blir det fel. Har jag en tolk då som inte är helt hundra så blir det ju fel.

Anne: det kan ju vara dialektalt, när det gäller tolkar. Regionalt, normer.

Andra negativa erfarenheter redovisas av Anne och Tove. De hade bland annat upplevt att elevens betyg i modersmål inte stämde överens med allmän kunskap, vilket gav en misstanke om att modersmållärares kompetens och undervisning var av mindre god art:

Anne: en annan anpassning kan vara studiehandledning. Det har vi ju en hel del. Men dom kan också vara bra och dålig. Bättre och sämre. Och att kunskaperna inte matchar på modersmålet, det har vi varit med om. Att man har A i modersmål men man har inga andra betyg. Man blir liksom, jaha. Att man hjälper till lite för mycket i uppgifter.

Tove: ja, man vill ju väl men man vet ju att dom måste göra det själv, annars hjälper man ju inte eleven. Man får betyg i modersmål och ska in på gymnasienivå, och så får de en annan lärare och så bara ”jaha, men du kan ju inte det här”.

Även Astrid hade stött på exempel där det var tveksamt om modersmålläraren i fråga besatt rätt kompetens. Bedömningar av en enskild elev skilde sig markant åt gällande skolämnen å ena sidan och modersmålsundervisningen å andra sidan.

5.3.4 Övriga utmaningar

Utöver de redan nämnda utmaningarna beskriver informanterna en rad andra hinder som kan hämma elevernas utveckling. Tove lyfte digital kompetens hos lärare som något som kan utgöra en utmaning. En elev med digital anpassning som exempelvis ett talsyntesprogram där programvaran underlättar för eleven genom att skriva det eleven säger kan välla bekymmer om läraren inte vet hur de fungerar. Om anpassningen är ny eller krånglar kanske inte läraren kan stötta eleven. Douglas berättade att en stor utmaning är det stora antalet elever med olika anpassningar i samma grupp, att det blir en stor påfrestning för undervisande lärare att hålla reda på samtligas olika anpassningar vilket i sin tur kan försvåra undervisningen för läraren. Astrid berättade om att elever kan vara extra utsatta, löper risk för våld i hemmet och att bli bortgifta i hemländer. Svenskfödda elever kan ha kulturella fördelar av att ta hjälp av samhället, medan en elev från en annan del av världen kan vara färgad av propaganda om att svenska myndigheter omhändertar barn i onödan som spridits mot bland annat socialtjänsten. Detta kan skapa en ovilja att berätta om sin utsatthet

Samtliga elever läser alla ämnen även som nyanländ, något som Amanda och Jane diskuterade. Elever helt utan eller med kort tidigare skolbakgrund ska tillgodogöra sig kunskaper i ämnen de kanske tidigare inte stött på vilket kan upplevas som en för svår uppgift. Om en elev läst ämnena i sitt hemland kan man fokusera på att arbeta med själva språket, det vill säga att överföra kunskaperna från förstaspråket till det nya språket. Däremot blir det en betydligt svårare uppgift om en elev både ska lära sig det nya språket samtidigt som hen ska förstå helt nya ämnen som hen kanske inte stött på i sin tidigare skolbakgrund:

Amanda: För att få godkänt i engelska då ska man ha engelska med sig. Man kan ju inte starta från noll och nå år nio på tre år. Det går ju inte. Kemi och fysik, då ska man ha läst det i sitt hemland och så får man de svenska begreppen här. Man kan heller inte starta med kemi och tro att man ska få betyg om man aldrig aldrig ens har läst det. Så de flesta på vårt program kommer ju till Komvux. Jag vet inte hur många procent, det vet säkert rektorn men kanske lite mer än 10 procent som kommer ut till ungdomsgymnasium. Och då går dom från olika då beroende på åldern, få kommer in på gymnasiet. Sen vet jag ingen statistik på hur många som går ut, det är många som hoppar av också.

Jane: dom ser ju jag, där man undrar hur har den här kommit in på gymnasiet för dom kommer ju inte ut, i alla fall inte med några betyg. Dom har ju jag sett, dom som får F i nästan alla ämnen. Så dom kommer in men man ska ju ut också.

I fråga om anpassat material för elever med behov ansåg Karin att utbudet var bristfälligt. Hon menade att de arbetsböcker som finns tillgängliga på marknaden som hon provat antingen var för svåra eller för förenklade. Dessutom upplevde hon ett felaktigt fokus på textens storlek gällande material anpassat för elever som ska lära sig det svenska alfabetet. Det Karin benämner som barnsligt material är uppgifter som är anpassade för små barn, inte för tonåringar och unga vuxna, dessutom sa hon att texterna för analfabeter ofta använde ett mycket större teckensnitt som hon sa kändes löjligt. Jane och Amanda har en unik förståelse för elever som är nybörjare på både svenska och engelska, något som de enligt läroplanen ska ha parallellt. Jane och Amanda upplever att det blir för svårt för eleverna att lära sig två nya språk parallellt. Eleven får svårt att befästa de grammatiska kunskaperna till enskilt språk:

Jane: Och vad man ska förstå med våra invandrarelever är ju att dom aldrig lyssnar på engelsk musik, dom hör aldrig engelska, det är ju inte som svenska ungdomar, för dom är det ju deras andraspråk. Nästan första för vissa. Det är inte så för våra. Dom lyssnar på musik från hemlandet och så där så att det är jättesvårt med stavningen och jättesvårt med uttalen, för det är inte ljudenligt. Dom har jättesvårt. Dom vill liksom uttala som det står. Därför blir det väldigt svårt att undervisa i engelska på den här nybörjarnivån med de som är nybörjare i båda språken.

Amanda: och så ska det vara stavelser på svenskan men så är det inga stavelser på engelskan och så ska dom hålla isär det där. ibland kan jag tycka att vi kräver väldigt väldigt mycket. Vi borde fokusera på svenskan för det är ju här dom ska bo. Men har man med sig engelska och är på högstadienivå, visst, då kan man mycket väl ha engelska för då kan engelskan vara kommunikationsspråket i början. Men när det inte är det, då blir det jättesvårt. Men vi kämpar på.

Douglas berättade om att det var vanligt att eleverna inte hade förmågan eller viljan att förstå sin egen språkliga nivå vilket kan skapa diskussioner kring studierna. Det upplevs vara ett stort steg mellan språkintröduktion och nationella programmen i fråga om uppgiftstexters längd och komplexitet. Detta kan skapa problem för eleven när denne når nationella programmet, men samtidigt är det inte produktivt för eleven att arbeta med texter som är för svåra och utanför den optimala utvecklingszonen:

Douglas: Framför allt så saknar man en språklig medvetenhet och det är ju ett ständigt återkommande, den diskussionen har jag varje dag, jamen jag kan ju, nej det kan du inte, titta här. Ja, men ändå. Så det är ju svårt.

Intervjuare: Det blir även problematiskt sen på ett nationellt program. Ett E i sva, det är inte jättehøgt det.

Douglas: Nej, det är det inte. Och dom möter helt andra...dels så möter man pedagoger som inte kanske är lika van vid att hjälpa och stötta andraspråkselever, dels är det helt andra textmängder, det är kanske inte anpassat. Så det är en jättestor, det är ett stort steg att lämna oss och kliva in på nationellt program, samhällsprogrammet liksom. Det är en jättekrock för många. Så egentligen kanske man borde ha ett C minst eller nåt sådant där för att kunna fixa vissa teoretiska program.

Vi måste verkligen rannsaka oss själva litegrann där, dom måste läsa mer text, dom måste läsa mer komplicerade texter som är mer på den nivån. Det går inte att, det blir som en björntjänst att man liksom ska anpassa för mycket. I slutändan är det ingen som vinner på det. Samtidigt är det ju så ur ett rent pedagogiskt perspektiv så är det ingen idé att jag ger eleverna en text som är för svår. Jag ska ge eleverna en som är strax över den språkliga nivån som dom befinner sig på för att kunna utvecklas.

Douglas menade att språkintröduktion behöver höja nivån på bland annat textmassa i undervisningen för att eleverna ska vara bättre förberedda för nationella programmen. Då uppstår dilemmat att eleverna kanske inte är redo för textmassan och undervisningen blir för kognitivt avancerad för eleverna.

5.4 Erbjudna stödfunktioner och anpassningar

I undersökningen framkommer det att informanterna upplever det vara stor skillnad mellan hur pedagogerna på språkintröduktion arbetar jämfört med de nationella programmen. Karin, Jane, Anne och Tove skildrade språkintröduktion som att vara anpassad i sig, och att undervisningen inom sva bygger på att alltid skapa en ultimt inlärningsmiljö för eleverna. De uttryckte samma tanke på olika sätt och upplevde att hur man uppfattar anpassningar på språkintröduktion är annorlunda jämfört med hur de kan uppfattas på nationellt program. Det är som att det i sva är inbyggt en tanke om att arbetande stöttande kring eleven för att skapa gynnsamma lärtillfällen:

Karin: Ja jag tänker inte på det, när dom säger att skriv om anpassningar, jaha undrar vad det är. Sva är ju extra tydligt.

Jane: Vårt program är ju redan extra extra-anpassat, men sen blir det ju extra extra extraanpassningar som blir...ja att dom ska sitta på ett visst sätt, eller kanske ska ha hörselkåpor.

När det kommer till elever med särskilda behov finns det olika sätt att stötta i undervisningen, så kallade extra anpassningar. Några av dessa anpassningar kan vara skärmar, stressbollar, skärmar eller hörselkåpor men det kan också vara olika digitala program eller studiehundledning på modersmålet. Språkintröduktion är som tidigare sagt i sig en anpassad undervisning där lärarna strävar efter att nå fram med sin kommunikation. Detta kan man göra bland annat genom att skriva extra tydliga anvisningar, använda filmer i stället för skriven text eller översätta material till elevens modersmål. Tove gav exempel på hur hennes undervisning är anpassad och strukturerad för hela gruppen såväl som för individen. Hon sa att ibland räcker det med att bara hjälpa till att komma igång, eller att läraren är återkommande där och ”puttar lite”. Hon använde mycket bilder, filmer och visar med kroppen förutom att skriva upp ord på tavlan som stöd.

Astrid berättade att i hennes arbetsroll som specialpedagog kunde hon stötta lärarna genom förslag på hur undervisningen och uppgifter kunde förbättras. Astrid upplevde en förändring i tankesätt hos de lärare som tagit examen från lärarhögskolan de senaste åren, att de är mer benägna att arbeta anpassat och ta till sig av hennes förslag. En anpassning ska vara stödet som möjliggör kunskapsinhämtning för eleven, en del av scaffolding/stöttning-begreppet. Astrid berättade om skillnaden i attityd hos språkintröduktion gentemot nationella program, när den förstnämnda enligt resultatet tycks ha en genomsyrande tanke av stöttning. Lärarna på språkintröduktion hade en naturlig känsla för individanpassat stöd för att skapa goda förutsättningar för eleven att nå den proximala utvecklingszonen. Det tycks även som att någon form av förändring på Lärarutbildningen skett då Astrid menade att de nyutexaminerade lärarna var mer öppna för det här arbetssättet.

5.5 Kritik mot språkintröduktions förberedande uppdrag

Språkintröduktion är ett förberedande program där eleverna stärker sina kunskaper i bland annat svenska för att bli behöriga till det nationella programmet. Dock är det få elever som når ett nationellt program, och ännu färre som genomför en hel utbildning. Karin har haft elever som efter sin tid på språkintröduktion fått återkomma då de bedömts av lärarna på nationella programmen att ha för grunda kunskaper. Åsa berättade om att det kan förekomma en ovilja att arbeta med ett sva-perspektiv inom den nationella gymnasieskolan. Elever når betyget E i sva för år 9 vilket tillsammans med de andra betygen ger behörighet till de nationella programmen. När eleven väl börjat där blir kritiken ibland hård om att elevens kunskaper brister, något Åsa ansåg vara en orättvis bedömning i jämförelse med vissa andra elevgrupper:

Åsa: Vår rektor får ju höra att de elever som kommer från oss har ju alldeles för dåliga kunskaper så det kommer ju inte gå så bra. Det är ju inte riktigt som att man möter upp då, de har ju faktiskt fått godkänt. Sen är det ju så lätt att peka ut dom här, nu har ju inte jag själv jobbat jättemycket på gymnasiet (nationella programmet) men när jag gjorde det så kan jag ju säga att det var ju inte några höga kunskaper i svenska på dem på elprogrammet som jag hade då, där fick man ju liksom slita för varje rad de skrev, och vi kan ju säga att vi har ju många elever som skriver bättre här än vad dom skrev. Men jag tänker att den här gruppen är lätt att peka ut, visst de gör ju skrivfel, andraspråksfel. Självklart gör de det. Men att de är så mycket sämre att skriva än de andra, det skulle inte jag hålla med om.

Astrid bedömde att det även finns en obenägenhet att ge sva-eleverna möjligheten att lära sig kunskaperna på sitt förstaspråk på samma sätt som man gör på språkintröduktion, ännu ett exempel på skillnaderna i att arbeta anpassat. Klyftan mellan att kunna få ämneskunskaper på sitt modersmål på språkintröduktion jämfört med att mer eller mindre klara sig utan stöttning på det nationella programmet blir många gånger en enorm utmaning. Astrid beskrev även en situation med en annan elev som tidigare gått på språkintröduktion där eleven skulle kunna klara ett nationellt program om eleven fick stora anpassningar, något som i praktiken är svårt att genomföra. Resurser nämns som en orsak till att eleven inte kan få den stöttning eleven behöver för att lyckas. Astrids berättelse indikerar att det finns en stor skillnad i arbetssätt mellan språkintröduktion och nationella programmen generellt, där det upplevs som att det finns större utrymme för stöttning och anpassningar på språkintröduktion. Detta kan skapa ett stort glapp för eleven, där hen kommer från en miljö med stora stötningsinsatser till att behöva stå helt eller delvis på egna ben.

6. Diskussion

Diskussionsavsnittet är uppdelat i två delar, den första avhandlar diskussion kring resultatet medan den andra redogör för metoddiskussionen.

6.1 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen belyses informanternas erfarenheter av elever på språkintröduktion med eventuella kognitiva funktionsnedsättningar, samt vilka anpassningar och stöttning som erbjuds på språkintröduktion. Resultatet omfattas av ett brett register av olika teman som rör forskningsfrågorna; från bristen på specialkompetens rörande just språkintröduktionselever med eventuella kognitiva

funktionsnedsättningar till komplexiteten i elevernas övergång från språkintrödn till nationella program. Dessutom åskådliggörs utmaningar relaterade till olika erbjudna stöd och anpassningar, samt svårigheter som uppstår i kontakt med vårdnadshavare och problem vid överlämningar mellan skolor. Resultatdiskussionen delar upp typologierna separat på samma sätt som de presenterats i resultatdelen.

6.1.1. Samarbete mellan sva-lärare och elevhälsoteamet

De två olika sätten som dessa skolor väljer att organisera undervisning har både för- och nackdelar. En fördel som Granskolan har är att de kan placera sina elever utefter kunskapsnivå vilket skapar bättre förutsättningar att göra jämnare grupper och lättare ge hela gruppen undervisning. Utmaningen blir däremot att placera ett stort antal elever i rätta grupper utefter kunskapsnivå, och därefter även möta varje enskild elev där de är i sin lärandeprocess, likt Vygotskys proximala utvecklingszon. Björkskolans lilla grupp kan lättare skapa nära relationer mellan lärare och elever vilket gör att man snabbt kan fånga upp eventuella problem. Däremot bjuder den mycket heterogena gruppen på andra utmaningar, till exempel hur få lärare ska kunna finna tid att utmana individer på deras personliga nivå. Cummins fyrfältsmodell uppmanar skolan att skapa en stöttande och samtidigt kognitivt utmanande miljö för varje elev där eleven är idag, något som kan försvåras av stora grupper och många elever per enskild lärare. Den genomgående påfrestningen för skolorna är att skapa förståelse för att andraspråksutveckling är olika per person och skapa den nödvändiga individuella stöttnngen. Båda skolor riskerar att skolämnet sva blir en repetitiv struktur som inte individuellt utmanar eleven.

Hedmans studie (2010) belyste vikten av nära samarbete mellan sva-undervisning och specialpedagogiska insatser, likt denna studies resultat. De skolor som bidrog med sina erfarenheter i denna studie har en välfungerande länk mellan sva-lärare och elevhälsoteam, vilket är avgörande för att eleverna ska kunna få stöd gällande kognitiva funktionsnedsättningar. Den intervjuade specialläraren Liza hade även en bakgrund som sva-lärare, vilket ger henne en specialkompetens av bägge sidorna. Denna kombination är nog inte helt vanlig i Sverige och därför förmodligen inte representativ för skolan i stort, men till stor nytta för den skola hon arbetar på. Det är ett problem att ämneslärar-, speciallärar- och specialpedagogutbildningarna upplever stoffträngsel, fler överlappande kurser i programmen skulle förmodligen skapa bättre förståelse för ämnets komplexitet. Genomgående pratade informanterna om att det bottnar i lärares enskilda erfarenheter men även det kollektiva samtalet gällande att fånga upp elevers eventuella svårigheter. Flera sa att det var genom samtalet med kolleger man kunde bekräfta sina egna misstankar om elever, och att det var genom det kollegiala samtalet förslag på lösningar att prova uppstod. Således behövs forum och utrymme för att diskutera och ventilera elever och situationer för att skapa bästa förutsättningar. Vygotskys sociokulturella perspektiv med sitt fokus på språket som mellanmänsklig kommunikation blir även aktuellt för pedagogerna i deras samtal om eleverna. Samspelet lärare emellan bidrar till det gemensamt utformade meningsskapandet.

6.1.2. Identifiera och särskilja kognitiva funktionsnedsättningar från andraspråksutveckling

Skolans kompensatoriska uppdrag innebär att utjämna skillnader i socioekonomiska, kulturella och psykosociala faktorer (Skolverket, 2023). Undersökningens resultat visar

dock att skolan generellt till viss del missar målet. Elever med misstänkta eller identifierade kognitiva funktionsnedsättningar får inte den hjälp de behöver för att lyckas i skolan, stöttningen eller byggställningen är inkomplett eller felande. Liza berättade om en elev som efter många år i svensk grundskola började på språkintröduktion och under tiden där genomgick en utredning, bedömdes ha en intellektuell funktionsnedsättning och därmed tillhöra anpassad skola, tidigare särskola. Eleven har tillhört fel skolform genom hela skoltiden och har misslyckats med sina studier. Det borde rimligtvis ha upptäckts tidigare att elevens misslyckande inte var för att språkkunskaperna varit otillräckliga utan för att eleven inte besitter förmågan att lära sig på den kognitiva nivån. Förmodligen är bristfällig kartläggning av eleven skälet till att detta kan uppstå, men även bristfällig utredning. Detta indikerar att lärarutbildningarna, särskilt sva-läroarutbildningen, kan ha ett behov av mer specialpedagogisk inriktning för att lättare hitta dessa elever. De övriga utbildningarna behandlar mestadels elever med en bakgrund i Sverige, medan sva-utbildningen avser elever med annat ursprung. Det tycks inte vara lika vanligt att elever med svensk bakgrund inte identifieras förrän i gymnasieåldern som med sva-elever.

Även om en elev har ett ytflyt i språket som gör att hen kan föra en lättare konversation på språket, det Cummins kallar BICS, är det inte tillräckligt för att klara det akademiskt ämnesrelaterade språk som används i klassrummet som Cummins benämner som CALP. Ett språkutvecklande tankesätt är att skapa en undervisningsmiljö som ger eleven både kognitivt utmanande uppgifter i ämnet men samtidigt den essentiella stöttningen när språket brister. Det är sällan som svenskämnet har riktad grammatikundervisning i årskurser senare än låg- eller mellanstadiet, något som en andraspråkelev måste få för att förstå språkets uppbyggnad. En nyanländ elev som satts in i ordinarie klass utan adekvat sva-stöd kan ofta inte tillgodogöra sig den undervisning som sker eftersom det är för långt utanför elevens proximala utvecklingszon. Detta kan sedan misstolkas som en kognitiv funktionsnedsättning fastän det i själva verket är bristande läsförståelse enligt denna undersökning. Än en gång uppmärksammas vikten av att kartlägga elevens tidigare erfarenheter och kunskaper, Hedmans studie (2010) visade att elever både under- och överdiagnostiseras med funktionsnedsättningar. Ska eleven kunna få rätt stöd måste eleven kartläggas och utredas tidigt och effektivt.

Mönster i denna undersökning visar att de undersökta skolorna och lärarna har god förståelse av andraspråkutvecklingens olika stadier och som skiljer ut denna utveckling från när eleven misstänks ha någon form av kognitiv svårighet. Lärarna ger olika exempel på elevers svårigheter men det vanligaste är en stagnation i utveckling, att eleven inte följer det förutsedda mönstret. Det kan även vara problem med sociala relationer både i och utanför klassrummet som ger en lärare en indikation om svårigheter. Förmågan att upptäcka svårigheter hos elever tycks vara något som kommer med erfarenhet för lärarna, flera nämnde att de hade en "känsla", en undermedveten process som rimligen bör böttna i lärarens tidigare kännedom om andraspråksinlärare. Däremot kan elever med dåliga erfarenheter av att ständigt misslyckas i skolan också visa upp ett problematiskt beteende även om det inte är kopplat till kognitiva utmaningar. Elever som ständigt misslyckas och som förväntas fortsätta misslyckas kommer sannolikt att leva upp till den bilden. Därutöver kan en ineffektiv läsavkodning bero på så vitt skilda orsaker som allt mellan att vara ovan läsare till dyslexi eller tillochmed synfel, vilket gör att stöttningen blir felriktad.

6.1.3. Utmaningar kopplat till stöd och anpassningar

Språkintröduktion utgår från det sociokulturella perspektivet, stöttning och undervisning i den kognitivt utmanande zonen. Eleven gynnas av att få mötas av språk- och kunskapsutvecklande undervisning i den proximala utvecklingszonen oavsett var nuläget är, och stöttningen är essentiell för elevens progress. Elevens behov av stöttning kräver även en identifiering av eventuella kognitiva funktionsnedsättningar men här uppstår paradoxen och dilemmat tid som flera av informanterna diskuterade. Det tar tid att landa för dessa elever som kanske gått igenom traumatiska händelser innan de kan prestera på sin topp.

Tidigare forskning (Wedin, 2021; Bunar 2015) visade att vårdnadshavare ibland inte inkluderas, något som bekräftas av denna studie. Flera av informanterna delgav att vårdnadshavare ofta sa nej för att man kanske inte förstår eller tror att det innebär någon slags stämpel att ha en diagnos. Det tyder på att skolan behöver göra ett informationsarbete kring vad kognitiva funktionshinder är, hur de påverkar eleven och hur en diagnos skulle kunna hjälpa. Skolan har generellt en stor vinning i att bjuda in och samarbeta med vårdnadshavarna för elevens skull. Enligt Bunar (2015) är vårdnadshavare som inte kan språket benägna att söka sig till andra med samma etniska tillhörighet i stället för att ta hjälp av det svenska samhället. En överhängande risk i detta är att föräldrar intet ont anande kan matas med andras åsikter som en del av propagandaverktyg för att nära egna syften.

Skolverkets rapport (2023) rapporterade likt här ovan brister i överlämningar i skolan generellt, och även Nilsson Folke (2017) belyser problematiken med bristfällig kartläggning av elevens tidigare erfarenheter. För att kunna arbeta språkutvecklande och i elevens kognitivt mest utmanande zon direkt vid skolstart behöver all information som samlats in skickas vidare till nästa skolform. Eleven förlorar värdefull tid på att pedagogerna tvingas göra samma procedur om och om igen, och ju längre tid det går desto mer tvingas eleven misslyckas. Resultatet i denna studie visar att det är stor skillnad på olika skolors överlämningar och till viss del även den obligatoriska kartläggningen av nyanlända. En bristande kartläggning innebär att elever mer eller mindre oreflekterat sätts i en grupp med små möjligheter att individualisera undervisningen utifrån enskild elevs behov, att individanpassa i en heterogen grupp där spannet varierar mellan lång skolgång och ingen skolgång alls är utmanande. Uppsatsens författare delar Douglas åsikt om att det 2023 måste finnas ett enklare sätt att överlämna information mellan skolorna än att det ska vara upp till mentor eller skolledare att skicka skriftliga eller muntliga upplysningar om enskilda elever. Visserligen kan det uppstå problem gällande GDPR-hantering, dock är det av så vital vikt att elever får det stöd de behöver redan från dag ett och inte halvvägs in i terminen i bästa fall. Dessa elever är redan ofta märkta av många år i av misslyckanden i skolan så ju tidigare vi kan hjälpa eleven desto bättre ur många olika perspektiv – ekonomiskt eftersom det är resurskrävande att göra flera liknande utredningar jämfört med att använda den information som redan finns, men förmodligen viktigast av allt det mänskliga kapitalet. Det är människor vars framtid det handlar om, en ung vuxen med en genomförd utbildning står betydligt bättre rustad än den som hoppat av skolan.

Modersmålets betydelse för elevens andraspråkutveckling är enligt forskningen mycket stor. Cummins (2017) visar att eleven gynnas av att stärka sitt förstaspråk även gällande andraspråkutvecklingen. En god förståelse av förstaspråket ger eleven möjlighet att använda andraspråkets likheter till sin fördel, det som Cummins kallar

interdependens eller isbergseffekten. Elevens synliga kunskaper i de olika språken syns som isbergets toppar, medan de kan vara sammankopplade under vattenytan av språkliga kunskaper som innefattar bägge språken. Wedins studie (2021) visade brister i den uppfattade kompetensen hos modersmål/studiehandledare likt detta resultat. Många modersmåls- och studiehandledare besitter stor kompetens, men variationen tycks vara stor enligt Skolinspektionen (2017). Deras rapport visar stora skillnader när man jämförde skolors olika sätt att använda sig av studiehandledning, allt från enbart översättning till engagerade och väl genomtänkta lektionsförberedningar. Risken är att skolans kompensatoriska uppdrag äventyras när det varierar så kraftigt. Eleven kan tillsammans med modersmåls lärare eller studiehandledare diskutera både det svenska språket på en metakognitiv nivå och det aktuella skolämnet på sitt bästa språk. Detta ger eleven en större förståelse och placerar eleven i fyrfältsmodellens optimala fält jämfört med att enbart översätta. Dock tycks det som att samarbetet inte alltid fungerar optimalt mellan språkintruktionslärarna, modersmåls lärare och studiehandledare. Informanterna berättade om schemakrockar, brist på studiehandledare i vissa språk och tveksamheter kring de faktiska kunskaperna hos studiehandledare. Granskolans modersmåls lärare undervisade när Granskolans personal har arbetsträffar eller efter ordinarie undervisningstid. Det gjorde att kontakten dem emellan endast skedde digitalt, något som försvårade samarbetet. Flera informanter beskrev även att de var tveksamma till vissa studiehandledares faktiska kunskaper, samtidigt som andra bedömdes vara mycket kvalificerade. En informant beskrev det som att studiehandledaren kunde svenska men att han nog inte hade så stora kunskaper. Det är samstämmigt med både Skolinspektionens rapport och Wedins (2021) tidigare forskning. Skolinspektionen (2017) konstaterade brister i hanteringen av modersmåls- och studiehandledningen, och Wedins informanter (2021) upplevde liknande problematik som denna undersökning informanter – att studiehandledare ibland saknar kunskaper. Även Nilsson Folke (2017) visar brister i att använda elevens modersmål som resurs i undervisning och elevförberedande insatser.

Det sociokulturella perspektivet använder tanke sättet att artefakter används som olika tillgångar. Denna undersökning visade att digitala anpassningar kan vara en utmaning och således en artefakt som inte alltid fungerar optimalt. Vi förlitar oss till stor del på datorer och internet i undervisningen, men det uppstår problem om dessa inte fungerar av någon anledning. Det som gavs som exempel var en programvara som hjälpte eleven i dennes skolarbete, men att det kan vålla bekymmer om läraren inte vet hur det fungerar eller hur man avhjälper eventuella problem som uppstår. Undervisningen kan alltså dra fördel av att ha analoga varianter på hjälpmedel.

Flera informanter pratade om det stora antalet elever med anpassningar i samma klassrum, något som Douglas gav lösningsförslag på. Douglas berättade om att man kan arbeta med en övergripande struktur i skolan, det vill säga att alla startar lektionen på samma sätt, skriver samma information på tavlan, rör sig i klassrummet för att stämma av att alla förstått och så vidare. En igenkännande struktur skapar lugn och förutsägbarhet för de elever som är i behov av det. Flera informanter var också samstämmiga i att en bestämd och tydlig lektionsstruktur inte bara hjälper den med svårigheter utan även är till nytta för alla elever samt eventuella vikarier som inte känner till det dagliga arbetet. Det finns alltså inga kända nackdelar med att arbeta likvärdigt med undervisningens struktur, i stället fördelar för alla. Däremot är det av högsta vikt att inte bara erbjuda lösningar som passar hela gruppen, en språkintruktionsklass är en grupp individer där det kan skilja stort gällande skolbakgrund och språkliga färdigheter. Både Nilsson Folke (2017) och Wedin (2021) har visat exempel på att elever

upplever att deras tidigare erfarenheter inte tas tillvara och att det i stället blivit ett bristperspektiv av deras svensk-kunskaper. En undervisning utan elevens individuella perspektiv riskerar bli en repetitiv *one size fits all*, ett slags löpande band-undervisning utan utrymme för den enskilde eleven, något som inte stöds av det sociokulturella perspektivet. Wedins resultat (2021) beskriver en risk att bristperspektivet skapar elever vars självbild påverkas negativt.

När det kommer till undervisningsmaterial för sva-elever blir det ett dilemma att utbudet på marknaden är så stort. Å ena sidan är det positivt att det finns många olika resurser, både analoga som böcker såväl som digitala i form av programvara och portaler. Å andra sidan blir det ett överväldigande arbete för den enskilde läraren att hitta det material som är bäst lämpat för just dennes undervisningsgrupp. Karin och hennes kollega hade löst problemet genom att skapa eget material när de upplevde kvalitén på det befintliga anpassade materialet som att ligga för långt från elevens utvecklingszon, men det är oerhört tidskrävande att skapa eget material. Karin berättade även att de efter hand glömde bort att de hade tillverkat materialet och gjorde således nytt med ungefär samma innehåll, så där stod de nu med pärmvis av egengjort material.

Som nyanländ i Sverige ska eleven enligt Skollagen läsa samtliga ämnen, dock kan detta vålla problem för den som ska lära sig både svenska och engelska samtidigt från grunden. Jane och Amanda upplevde det som att deras elever som hade kort eller ingen skolbakgrund hade det jättesvårt med att särskilja de två nya språken. De sa att det var stor skillnad på de elever som kom till Sverige med erfarenhet av engelska jämfört med de som var helt nya för språket. I många kulturer är engelska något främmande, medan engelskan är tämligen vanlig i kulturella sammanhang, via tv och andra medier. Likt i det sociokulturella perspektivet är andraspråkselevens tidigare erfarenheter något som det fortsatta kunskapsinhämtandet är beroende av. En elev helt utan tidigare exponering till engelskan kommer få det oerhört svårt att lära sig både svenska och engelska från början på de få år de går i skolan, särskilt om de kommer till Sverige i de senare skolåren. Jane och Amanda berättade att på Komvux rekommenderas det att om man inte har tidigare vana enbart fokusera på ett språk i taget, något som kanske bör diskuteras även på gymnasienivå.

Wedin (2021a) och Bomström Aho (2018) visade en diskrepans mellan elevens självupplevda kunskapsnivå och lärarens, vilket stöds av denna studies resultat. Douglas berättade om diskussioner han haft med elever som inte ansåg sig vara på samma nivå som den skolan placerat personen i och att detta kunde skapa konflikter. Ett av de identifierade problemen är att eleven inte förstod skillnaden från grundskolans åldersbaserade system till språkintröduktions kunskapsnivåanpassade grupper.

6.1.4. Stödfunktioner och anpassningar som erbjuds

Jane och Amanda diskuterade frekvent rekommenderade anpassningar och hur dessa visserligen kan vara effektiva för en enskild elev men inte i grupp. Hos Jane och Amanda erbjöds tidigare skärmar, hörselkåpor och stressbollar, men de berättade att stressbollarna blev leksaker och hörselkåporna omöjliggjorde de nödvändiga språkliga diskussionerna som krävdes på den nivå gruppen befann sig på. Språkinläring sker enligt det sociokulturella perspektivet genom en social kontext, därför fungerar inte avskärmande anpassningar. Enligt undersökningen är språkintröduktion i sig en anpassad undervisningsmiljö där lärarna använder många olika artefakter och verktyg

för att skapa språkutvecklande förhållanden för eleven. Informanterna berättade om en grundläggande struktur som främjade språkinläring, och mindre undervisningsgrupper än vad som finns på nationella programmet.

6.1.5. Kritik mot språkin introduktions förberedande uppdrag

Det tycks som att skillnaden mellan språkin introduktions anpassade miljö gentemot nationella programmen är stor. Frågan man behöver ställa sig där är vad språkin introduktion egentligen förbereder eleverna för. Det optimala vore att all undervisning arbetade utifrån stöttning och språkutvecklande arbetssätt men det antyds i undersökningen att så inte sker. Språkin introduktion behöver således förbereda sina elever på en betydligt tuffare undervisningsmiljö än den de är vana vid, med mer självständigt arbete och större textmassor. Samtidigt kan inte undervisningen vara utanför elevens kognitivt utmanande zon enligt fyrfältsmodellen eftersom inget lärande kommer ske om det blir för svårt. Visserligen har eleven rätt enligt Skollagen att få det stöd som behövs men få utredningar görs på grund av brist på tid, motivation från elev och/eller förälder samt brist på kunskaper kring att särskilja ett andraspråk på väg mot kognitiva funktionshinder. Nilsson Folkes studie (2017) är samstämmig med undersökningens resultat, det blir stor upplevd skillnad för eleven när hen går från svanpassad undervisning till ordinarie klass. Det är ett dilemma och kanske inte möjligt att lösa eftersom glappen mellan skolformerna kan vara för stora för många språkin introduktionselever. Att identifiera problemet kan dock hjälpa till att utforma strategier för att minska glappet och skapa en mer sammanhängande övergång mellan språkin introduktion och nationella program.

De allra flesta av språkin introduktionseleverna tar sig inte vidare in på ett nationellt program utan avslutar sina studier för att ta steget ut i vuxenlivet. Därför är det viktigt att skapa mening i att finnas på språkin introduktion likt det sociokulturella perspektivet förespråkar, inte bara se språkin introduktion som vägen till något annat. Bomström Aho (2018) studie konstaterade att det svenska språket blev målet och hindret för eleven samt att språkin introduktion blev ett upplevt mellanrum, medan det sociokulturella synsättet skapar mening i aktuellt sammanhang.

6.2 Metoddiskussion

I detta avsnitt diskuteras undersökningens metodologiska beslut, till exempel valet av semistrukturerade intervjufrågor, resultatets överförbarhet samt problematik i samband med urval.

Denscombe (2018) beskriver semistrukturerade intervjufrågor som att forskaren har ett antal frågor men att dessa är mer ett stöd än att de ska styra samtalet. Ändamålet var att ge informanterna utrymme att berätta om sina erfarenheter utan att känna sig begränsad av enskilda frågeställningar. Denna metod lämpar sig bra så länge informanten förstår uppgiften och självständigt samt frikostigt ger av sina upplevelser. Däremot blir den svår om informanten är blyg eller på annat sätt fåordig, eftersom den semistrukturerade formen som använts här inte innehåller så många frågor. Antalet hölls få men öppna så de kunde agera stöd till samtalet i stället för att vara en bindande struktur. Det här blev ett problem vid en av intervjuerna då informanten tyckte vara ovan vid att prata öppet om frågorna samt inte helt förstod syftet fastän jag som

intervjuare berättade ett flertal gånger. Det blev även fler informanter än som från början avsetts vilket gav ett massivt underlag att tämja och arbeta med.

Om metoden i stället varit anteckningar utefter observation hade det inneburit betydligt mer tidsåtgång samt ett fysiskt intrång i klassrummet. Det hade förmodligen varit svårare att få deltagare då det tar värdefull lektionstid i anspråk. Eleverna hade med största sannolikhet agerat konstlat eftersom jag inte är en vanlig person i deras vardag. Videospelade observationer kan ta bort påverkan från forskaren som person. Å ena sidan blir en filmkamera ett störningsmoment, å andra sidan är gömda kameror visserligen det bästa sättet att dokumentera äkta beteende men är forskningsmässigt oetiskt ur flera perspektiv. Observationer kräver dessutom godkännande dels från elever, dels från föräldrar till de elever som inte fyllt 18 år. Transkribering i sig är tidskrävande, att då ha flera timmar videospelat material att transkribera hade inte varit möjligt att genomföra inom ramen för ett examensarbete. Triangulering är att använda flera olika metoder för genom flera vinklar belysa det man väljer att undersöka (Lindstedt, 2019). En triangulering medelst en eller flera andra metoder än den valda för denna undersökning hade heller inte tidsmässigt fungerat eftersom det inneburit i princip en till undersökning och slutlig jämförelse emellan de olika resultaten. Efter att ha vägt in fördelar och nackdelar bedömdes metoden intervju vara den bäst lämpade för uppsatsens syfte, att undersöka sva-lärares och specialpedagogers egna erfarenheter.

Resultatets överförbarhet är svårbedömd i ett så pass litet urval som nio personer från två skolor, det är svårt att använda representativt och statistiskt över en större population (Denscombe, 2018). En kvalitativ undersökning kommer oavsett intentioner att bli påverkad av forskaren (Talmay, 2010; Christoffersen & Johannessen, 2015). Faktumet att denna undersökningens författare är nybörjare har säkerligen gjort att forskningen påverkats negativt. Dock är studiens resultat samstämmiga med den tidigare forskningen som presenterats. Detta gör att resultatet inte är statistiskt säkerställt men att det kan ge indikationer som kan användas på större populationer.

Det är även problematiskt att alla utom två informanter arbetar på samma skola och samma program, vilket i stället gör undersökningen till en slags fallstudie trots två udda deltagare. Könsvariationen är även den diskutabel, alla informanter utom en är kvinnor. Tyvärr tycks det som att få sva-lärare är manliga, något som kan inverka negativt på skolans verksamhet eftersom skolan strävar efter att representera mångfald. Det var även bekymmersamt att vi ibland hade olika kontexter. Författarens utbildning och undersökningens syfte har noggrant meddelats till informanterna under ett flertal gånger, trots detta antogs författaren några gånger vara speciallärar- eller specialpedagogstudent. Bland annat användes obekant terminologi som författaren inte är bekant med sen innan vilket skapade en del förvirring.

6.3 Slutsatser

Denna undersökningens fokus har legat på språkinträdning och elever med kognitiva funktionsnedsättningar, diagnoser och svårigheter som kan skapa betydligt svårare förutsättningar för den enskilde eleven att både inhämta andraspråks- såväl som övriga ämneskunskaper. Undersökningens slutsatser kan vara användbara när det kommer till analyser av skolans kompensatoriska uppdrag, undersökningar om eventuell frekvens av elever med kognitiva funktionsnedsättningar samt annan forskning kring språkinträdning som helhet.

Undersökningen visar att samarbetet mellan pedagoger och elevhälsoteamet är essentiellt för att kunna fånga upp elever med svårigheter. Problematik uppstår när specialpedagogen inte har sva-kompetens och sva-läraren inte har specialpedagogskompetens. Det kommer alltid finnas begränsningar i utbildningar och en stofffrängsel om vad som behöver få utrymme, men här finns två definierade uppenbara brister – att sva-utbildningen innehåller 7.5 högskolepoäng specialpedagogik medan specialpedagog-/speciallärarutbildningar innehåller 7.5 högskolepoäng etnicitet men inget om andraspråksinläring. Det kräver ett enormt samarbete för att kunna möta denna växande grupp av elever med annan språklig bakgrund än svenska, och dessutom i kombination med eventuella kognitiva funktionsnedsättningar. En annan av uppsatsens slutsatser är svårigheterna med att samordna överlämningar från en skola till en annan. All information om en elev måste skyndsamt skickas vidare till mottagande skola för att ge eleven så goda förutsättningar som möjligt och därför bör det utarbetas ett bättre system än det som finns idag. Avslutningsvis är det av största vikt att skolan arbetar relationsfrämjande med vårdnadshavare för att skapa bästa förutsättningar för eleven.

6.4 Vidare forskning

Vidare forskning inom ämnet språkintröduktionselever och kognitiva funktionsnedsättningar bör innefatta ett flertal skolor samt ett större antal pedagoger för att kunna göra resultaten överförbara på en större population.

Referenser

- Abrahamsson, N, & Hyltenstam, K. (2013). Mognadsbegränsningar och den kritiska perioden för andraspråksinläring. Ur Hyltenstam, K., & Lindberg, I. (red). *Svenska som andraspråk: I forskning, undervisning och samhälle* (2. uppl. ed.). Studentlitteratur.
- Bomström Aho, E. (2018). *Språkintröduktion som mellanrum: Nyanlända gymnasieelevers erfarenheter av ett introduktionsprogram*. [Licenciatuppsats, Karlstads universitet]
- Bunar, N. (2015). Det osynliggjorda föräldraskapets nätverk, länkar och broar. Ur Bunar, N. (red). (2015). *Nyanlända och lärande – mottagande och inkludering*. Natur & Kultur
- Cummins, J. (2017). *Flerspråkiga elever. Effektiv undervisning i en utmanande tid*. Natur och Kultur
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter* (1 uppl.). Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (4 uppl.). Studentlitteratur AB.
- Franker, Q. (2013). Att utveckla litteracitet i vuxen ålder – alfabetisering i en flerspråkig kontext. Ur Hyltenstam, K., & Lindberg, I. (red). *Svenska som andraspråk: I forskning, undervisning och samhälle* (2. uppl. ed.). Studentlitteratur.
- Frisk, M. (2010). Läs- och skrivsvårigheter samt dyslexi/specifik lässvårighet. Ur Ericson, B. (red). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter* (4. uppl. ed.). Studentlitteratur.
- Gibbons, P. (2006). *Stärk språket, stärk lärandet*. (3 uppl). Hallgren & Fallgren
- Gillberg, C. (2010). The ESSENCE in child psychiatry: Early symptomatic syndromes eliciting neurodevelopmental clinical examinations. Sahlgrenska akademien, Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, sektionen för psykiatri och neurokemi, Göteborgs universitet. *Research in Developmental Disabilities*, 31(6), 1543-1551. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.06.002> hämtad 20231225
- Hedman, C. (2010). Över- och underidentifiering av dyslexi hos tvåspråkiga. *Nordand nordisk tidskrift för andrespråksforskning* 2010, 1(5), 37–68 URL:<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:527629/FULLTEXT01.pdf> hämtad 20231225
- Hodes, M., Vasquez, M. M., Anagnostopoulos, D., Triantafyllou, K., Abdelhady, D., Weiss, K., Kuposov, R., Cuhadaroglu, F., Hebebrand, J., & Skokauskas, N. (2018). Refugees in europe: National overviews from key countries with a special focus on

child and adolescent mental health. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 27(4), 389-399. URL:<https://doi.org/10.1007/s00787-017-1094-8> hämtad 20231225

Lindstedt, I. (2019). *Forskningens hantverk* (Upplaga 2 ed.). Studentlitteratur.

Munz, D., & Melcop, N. (2018). The psychotherapeutic care of refugees in europe: Treatment needs, delivery reality and recommendations for action. *European Journal of Psychotraumatology*, 9(1), 1476436-4.

URL:<https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1476436> hämtad 20231225

Nilholm, C. (2021). *Teori i examensarbetet: En vägledning för lärarstudenter* (Andra upplagan ed.). Studentlitteratur.

Nilsson Folke, J. (2017). *Lived transitions: experiences of learning and inclusion among newly arrived students*. [Doktorsavhandling, Stockholms universitet]

Region Uppsala. (5 januari 2024). *Vad är kognitiva svårigheter och vad kan göra vardagen lättare – lättläst*. <https://regionuppsala.se/infoteket/hamta-kunskap/fakta-om-funktionsnedsattningar/forvarvad-hjarnskada/lattlast-om-kognitiva-svarigheter/>

Riksförbundet Attention. (2018). *Vad är NPF? En skrift om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som ADHD, ASD, Tourettes syndrom och tal- och språkstörning*. URL: https://attention.se/wp-content/uploads/2021/05/attention_skrift_vad_ar_npf.pdf hämtad 20231225

Sjöberg, M. (2023). Kognitiv funktionsnedsättning. <https://www.hi.se/kognitiv-funktionsnedsattning/>

Skolinspektionen. (2017). *Studiehandledning på modersmålet i årskurs 7–9*. URL:<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2017/studiehandledning-pa-modersmalet-i-arskurs-79/>

Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan*. URL:<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan> hämtad 20231225

Skolverket. (2015). *Skolan och hemmet*. URL:<https://www.skolverket.se/publikationsserier/stodmaterial/2015/skolan-och-hemmet> hämtad 20231225

Skolverket. (2023). *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023*. URL: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=11810> hämtad 20231225

Skolverket. (2023a). *Introduktionsprogram*. URL:<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/introduktionsprogram> hämtad 20231225

Skolverket. (2023b). *Kartläggning av nyanlända elevers kunskaper*. URL:<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/bedomning-i->

[grundskolan/bedomning-av-nyanlanda-elevers-kunskaper-i-grundskolan/kartlaggningsmaterial-for-nyanlanda-elever-i-grundskolan](#) hämtad 20231225

Skolverket. (2023c). *Uppföljning av gymnasieskolan 2023*. URL: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=11365> hämtad 20231225

Skolverket. (2023d). *Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. URL: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram> hämtad 20231225

Skolverket. (2023e). *PISA 2022*. URL: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=12177> hämtad 20231225

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2023). *Samverkan med modersmåls lärare och studiehandledare*. URL: <https://www.spsm.se/sarskilt-stod-till-nyanlanda-elever/start/samverkan-med-moders--mals--larare-och-studie--handledare/> hämtad 20231225

Strandberg, O. (31 augusti 2017). *Minnet och hur det fungerar*. <https://www.psykologisktvetande.se/minnet.html>

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Studentlitteratur.

Talmy, S. (2010). Qualitative interviews in applied linguistics: From research instrument to social practice. *Annual Review of Applied Linguistics*, 30, 128-148. <https://doi.org/10.1017/S0267190510000085> hämtad 20231225

Thomas, W.P. & Collier, V. (1997). *School Effectiveness for Language Minority Students*. National Clearinghouse for Bilingual Education.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forsknings sed*. Vetenskapsrådet. URL: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html> hämtad 20231225

Wedin, Å. (2021). Positioning of the recently arrived student: A discourse analysis of Sweden's language introduction programme. *Journal of Multicultural Discourses*, 16(1), 69-86. <https://doi.org/10.1080/17447143.2021.1913174> hämtad 20231225

Wedin, Å. (2021a). Teacher professionalism at a time of mobility: Positioning teachers in the language introduction programme in Sweden. *Apples - Journal of Applied Language Studies*, (15:2, 1-18). <https://doi.org/10.47862/apples.99557> hämtad 20231225

Villegas, A. M., & Lucas, T. (2002). Preparing culturally responsive teachers: Rethinking the curriculum. *Journal of Teacher Education*, 53(1), 20-32. <https://doi.org/10.1177/0022487102053001003>

Wood, D., Bruner, J. & Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of child psychology and psychiatry* 17(2), 89-100. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x> hämtad 20231225

Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and language*. MIT Press.

Bilagor

1. Forskningsfrågeformulär för intervjuer

Intervjudeltagarens arbetsbeskrivning:

Beskriv hur samarbete mellan sva-lärare och specialpedagog ser ut:

IDENTIFIERING AV KOGNITIVA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR

- Kan du berätta om dina erfarenheter av att identifiera språkintröduktionselever med eventuella kognitiva funktionsnedsättningar, outredda såväl som utredda?
- Hur resonerar du kring att skilja mellan en kognitiv nedsättning jämfört med ett "språk på väg"/ingen eller kort skolbakgrund? Vilka utmaningar skulle du säga finns i denna identifiering?
- Hur skulle du beskriva att du går till väga vid en tanke om en elev med kognitiv funktionsnedsättning?

DIDAKTISKT PERSPEKTIV

- Vilka stödfunktioner och vilka anpassningar kan ni erbjuda elever på språkintröduktion?
- Vilka verktyg och/eller stödfunktioner att ta hjälp av vid misstanke om en kognitiv funktionsnedsättning?
- Kan du beskriva hur man kan individanpassa, alternativt hur man kan anpassa så det passar hela gruppen?
- Vilka utmaningar upplever du gällande stödfunktioner/anpassningar för språkintröduktionselever?

2. Informationsbrev för intervjuer

Information om undersökningen *Att identifiera och utreda kognitiva funktionsnedsättningar hos elever på Språkintruktionsprogrammet (IMS)*

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

Syftet är att undersöka SVA-lärares, speciallärares och specialpedagogers erfarenheter av att identifiera och utreda kognitiva funktionsnedsättningar. Undersökningen består av intervjuer med SVA-lärare på IMS-programmet samt specialpedagoger med IMS-programmet som arbetsområde. Undersökningen är viktig eftersom studier som belyser detta saknas.

Praktiskt genomförande

Jag vill genomföra en intervju som tar ca 45minuter, helst på plats men det går även bra digitalt om du föredrar det, och jag planerar att genomföra intervjuerna under veckorna 41-44. Undersökningens informanter uppgår till cirka 5-10 tillfrågade SVA-lärare, speciallärare och specialpedagoger som arbetar med IMS-programmet samt har egen erfarenhet av just IMS-elever och deras eventuella outredda behov. Det som förväntas av dig som intervjudeltagare är att medverka i en intervju med semistrukturella frågor för att dela med dig av dina kunskaper och erfarenheter. Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna och det finns möjlighet att ta del av resultat samt den färdiga uppsatsen via utskick.

Hantering av material

Det insamlade materialet hanteras konfidentiellt, alla personliga uppgifter kodas och oidentifieras. Intervjuerna audioinspelas och transkriberas av författaren själv för att minimera antalet uppgiftshanterare. Informationen lagras i Högskolan Dalarnas molntjänst med lösenord. Författaren samt examinator (anställd på Högskolan Dalarna) är de enda två som har tillgång till materialet. Råmaterialet förstörs när uppsatsen är färdig. Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt, du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Högskolan Dalarna är ansvarig för behandlingen av personuppgifter i samband med examensarbetet. Som deltagare i undersökningen har du enligt Dataskyddsförordningen (GDPR) rätt att få information om hur dina personuppgifter kommer behandlas. Du har också rätt att ansöka om ett så kallat registerutdrag, samt att få eventuella fel rättade. Vid frågor om behandlingen av personuppgifter kan du vända dig till Högskolans dataskyddsombud.

Ytterligare upplysningar lämnas av nedanstående ansvariga:

Timrå 20230930

Författare Linda Söderberg y19lisod@du.se 073-8414860

Handledare Jenny Rosén jro@du.se

Samtyckesformulär - samtycke till att delta i studien

Jag har fått muntlig och skriftlig informationen om studien och har haft möjlighet att

ställa frågor. Jag får behålla den skriftliga informationen.

Jag samtycker till att:

- delta i studien *Att identifiera och utreda kognitiva funktionsnedsättningar hos elever på Språkintruktionsprogrammet (IMS)*

- att uppgifter om mig behandlas på det sätt som beskrivs i studiepersonsinformationen
- följande personuppgifter samlas in: namn, yrkestitel, arbetsplats samt röst.
- personuppgifter används endast till att sätta svaren i rätt sammanhang.
- de insamlade uppgifterna kommer att bevaras tills att uppsatsen är godkänd.
- mina personuppgifter hanteras enligt Högskolan Dalarnas GDPR-regler

Ort och datum

Underskrift

Ansvarig för studien

Ort och datum: _____

Namnteckning: _____